

‘Sözde Ermeni Soykırımı’ ve Türk-Ermeni Münakaşasının Çözüm Yolları Üzerine

Kamil Veli Nerimanoglu*

Milli kimlik kıstaslarını savaşta iştirak etmek belirliorsa ve bu savaş İstiklal Savaşı ise bu durumda iki türlü Türk olduğu gibi iki türlü Kürt, Ermeni, Süryani, Laz, Yahudi ortaya çıkar. Bizse bu durumu genel hatlarıyla adaletli olarak sayarsak her yönüyle haklı oluruz. Evet, Osmanlı Devletine karşı Rusların tarafında savaşan Osmanlı vatandaşları arasında Ermeni de var, Yahudi de, Kürt de. Elbette ki, ihanet içindeyse Türk oğlu Türk de gereken cezayı hak eder. Ermeni komiteciler tarafından Türkiye’nin doğu vilayetlerinde binlerce Türk katledilmişse bu bir Ermeni’nin, Kuyumcu Suren’in, Marangoz Aşot’un, bilim adamı Yüzbaşıyan’ın suçu değildir. Kimin çocuğu, Ermeni çeteciler tarafından öldürülmüşse, o da gidip köylü Ermeni Siranuş’un babasını öldürmüştür. Bu duruma bakılırsa buna benzer hesaplaşma da büyük felaketin sebeplerinden biri sayılabilir. Kana kan, intikamı, kisas, namus çatışmaları zemininde insanlar öldürülmüştür.

Osmanlının bir bölgesinden başka bir bölgesine göç ettirilen Ermeni’nin de Rum’un

da tehcir sırasındaki ölümü de felaketin bir diğer boyutudur.

Erzurum’daki, Erzincan’daki, Van’daki, Bakü’deki, Guba’daki toplu mezarların büyük felaketin ağırlığını taşıması, öldürülen Türklerin de Kürtlerin de Ermenilerin de birlikte yaşadığı büyük felakettir.

Biz 1960’lı yıllarda Türk diplomatlarının öldürülmesini de, Azerbaycan’da gerçekleştirilen terör eylemlerini de, Hrant Dink gibi aydınların öldürülmesini de ağır bir şekilde kınıyoruz. Terörün milleti ve dini olmaz. Bu anlamda Hrant Dink’i öldüren güçlerle Uğur Mumcu’yu öldüren güç arasında mahiyetçe herhangi bir fark yoktur.

Ermenistan’daki Türk düşmanlığı konsepti de, Türkiye’deki ötekileştirme süreci de, Azerbaycan’daki demokrasi eksikliği de bu problemlerin çözümüne olumsuz etki göstermektedir. Biz, otoriter rejime desteğe yönelik ucuz ideolojiyi ve anti-demokratik eylemleri de haksız ve anlamsız buluyoruz. Ermeni’nin arkasındaki Rusya’nın büyük gücünü görmemek politik körlükten başka bir şey değildir. Ermenistan’ın Rusya’nın pençesinden koparılması sadece Ermeni halkının değil, demokrasinin de, barışın da, demokrasi ve barış güçlerinin de sorunudur.

Türkiye’nin de, Ermenistan’ın da, Azerbaycan’ın da çifte standart politikaları bu işi çıkmaza sürüklemektedir. Bazen bir savaş bir askerin kazanabildiği gibi, bu gibi zor sorunların adaletli çözümü bir yazar, bir sanat adamı veya bilim adamı tarafından gerçekleştirilebilir. Yahut en azından sorunun çözümü için önemli bir adım atılmış olabilir.

Denizden denize “Büyük Ermenistan” hülyaları, Türkiye’den toprak iddiaları, tarihi, bilimsel temelden yoksun olduğu gibi çağdaş dünyanın bir arada yaşama ve küreselleşme koşullarından da uzaktır.

Sonucu inkılâpçılık ve ulusalcılık, ulus-devlet sisteminin oluşturulmasıyla nihai nok-

(*) Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Orta Doğu ve Kafkasya Uygulama ve Araştırma Merkezi.

taya ulaşmakta olan milliyetçiliğin son aşamaya girmesiyle değerlerin, ilkelerin, felsefelerin değişeceği kuşkusuzdur.

Bütün dünyada 1789 yılında Fransa, burjuva devriminden başlayan milliyetçilik hareketi olumlu ve olumsuz taraflarıyla 200 yıldan fazla sürmüştür. Komünistlerin halk, milliyetçilerin millet, dindarların ümmet kelimesinin kavram bakımından değiştirdiği, politiklaştırdığı çağımızda bu kavramların yeniden açıklanmasına, kelimelerin yeniden anlam kazanmasına, çağdaş insani değerlerle özdeşleştirilmesine hiçbir zaman olmadığı kadar ihtiyaç duyulmaktadır.

Avrupa'da kilise, din, dil, ırk ayrımcılığına, derebeyliğine, ulus devlet arayışlarına son verdi.

Türk sosyologu Mehmet İzzetin 1924 yılında şöyle yazmıştı: "Liberte, hafif (oynak), meşrep (şen) bir kadındır, ulusu tahrik eder." Bu sözde büyük bir gerçek payı vardır.

1. Dünya Savaşında artan Ermeni (buna paralel Balkan halkları, özellikle Sırp milliyetçiliği) milliyetçiliğinin mantalitesine uygun özellikleriyle ortaya çıkışı, büyük güçlerin fırsatlardan yararlanma ve onları çıkarları doğrultusunda kullanma hayallerini canlandırmış oldu. Belgelerden de göreceğimiz gibi bu maceralı yolun sonunda Rus destekli Ermeni devleti kurulsa da, çok büyük sorunları da ortaya çıkarmış oldu. Sovyet devletinde sosyalist, antiemperyalist ideolojiye uygun olarak bu milliyetçilik hareketleri bastırılarak, etkisiz hale getirildi. Diaspora ise, bu iddiaları her zaman canlı tutmaya çalıştı ve Avrupa-Amerika kaynaklı sözde Ermeni soykırımı ve anti Türk propagandaları meşru ve gayri-meşru şekilde, Hıristiyan dini çatısı altında sürdürdü. Sovyet ideolojisinin zayıflama sürecinde ve Sovyetlerin dağılma arifesinde (bu dağılmanın etkenlerinden biri olarak) yeniden diriltildi, canlandırıldı.

Bu süreç Türk cumhuriyetlerinde, özellikle Azerbaycan'da da yaşandı. Aslında

Pantürkizm olarak adlandırılan Türkçülük hareketi kendini savunma, müdafaa etme, asimilasyona direniş hareketi olarak Panславizm'e, Panrusizm'e karşı bir hareket, bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Artık dünya yeni bir sürece girmişti. İnsan merkezli bu dünyada demokratik değerler ön plana çıkmaya başlamıştır.

Son aşamasını yaşayan milliyetçilik olumlu-olumsuz yanları ve yönleriyle tarihin arşivine gitmektedir. Yenidünya düzeninde küreselleşme, bilişimleşme gibi demokratikleşme ve insan hakları ön plana çıkmaktadır.

Bu anlamda da Ermeni soykırım iddiaları tarih bakımından ölüme mahkûmdur. Bu mahkûmiyetin zamanında anlaşılması, Türk halkı için de, Ermeni halkı için de zaruridir.

Dünyanın bazı ayrı-ayrı parlamentolarında sözde Ermeni soykırımının meşru sayılması veya kabul edilmesi talihsiz bir komediden başka bir şey değildir. Bu çabalar, hakikatle bir araya sığmıyor. Bu durum münakaşaların adaletli çözümü sürecini baltalamaktan başka bir şey değildir. Bu devletleri, Türkiye ve Azerbaycan'ın düşmanı olarak saymak da doğru bir teşhis değildir. Politik ve diplomatik gaflet, menfaat, fayda, çıkar, geleneksel düşmanlık, büyük güçlerin ve diaspora baskılarının, hiçbir uluslararası hukuk geçerliliği olmayan bu politik oyunlarının hiçbir olumlu etkisinin gerçekleşmeyeceği aşikardır. Uydurma Dağlık Karabağ devletini tanıma oyunları da, toprak, tazminat, tanıma gibi boş iddialar olduğu gibi talihsiz palavralarıdır. Türkiye'deki büyük teknolojik başarılar, ekonomik gelişmeler, Dünya genelindeki ekonomik krizlerin olumsuz yönde etkileyemediği, demokrasi bakımında büyük gelişmelere imza atan Türkiye ile Batı-Doğu enerji yollarının merkezinde olan Türkiye ile düşmanlığın ve barışmazlığın büyük zararlarına uğrayanlar arasında ilk sırada Ermenistan ve Ermeni halkı gelmektedir. Küreselleşen dünyada bu şekilde yalnızlığa itilme Ermeni halkına hiçbir fayda getirmez.

Bu arada ben bu münakaşayı sonlandırmak yerine bu durumu daha da çıkmaza sokan güçleri kınıyorum. Özellikle bu problemi menfaat, çıkar kaynağına çeviren Ermeni diasporasını Ermeni halkına değil, kendi amaçlarına hizmet ettikleri, Türkiye’de ve Azerbaycan’da bu meseleyi gelir kaynağına çevirenleri de lanetliyorum. Halkların yaralması ile değil, bu yaraların tedavisine, çaresine odaklanmaya davet ediyorum.

Bizim için uygun olan ve mutluluk veren durum savaşlar, iftiralar değil, Türk-Ermeni edebi ilişkilerinin geliştirilmesi, Türkçenin ve Ermenicenin karşılıklı temaslarıdır. 500’den fazla Ermeni ozanlarının söyledikleri Türkçe şiirler, maniler ve müziklerdir.

1926 yılında gerçekleşen 1.Bakü Türkoloji Kongresi’nde ünlü Türkolog Açaryan “Eski Ermeniceyi (Grabarı) Yeni Ermeniceye (Aşgrabar) çeviren Türkçedir.” demişti. “Ben “Âşık Garip” filmini ünlü ses sanatçımızın Âlim Kasımov’un seslendirilmesi olmadan düşünmüyorum” diyen de ünlü yönetmen S. Paracanov’dur.

Ermenice ve Rusçaya çevirilerinde de Ermeni diliyle yazılmış hikâyelerde ve hikâyelerin Rusçaya çevrilmesinde Azeri çobanların konuşmasını Türkçe veren Hrant Mativosyan Türkleri ve Ermenileri düşman olarak değil bir medeniyetin ortak kurucusu olarak görmektedir.

Bu amaçla ben bu ortak değerleri de, kısa tarihsel bilgiyi de vermeyi gerekli buluyorum.

Tek tanrılı dinlerin de onların insanlığı nazil olan kitaplarının felsefesi, bizim ana gayemiz olmuşa ne mutlu bize.

Bu konuda binlerce bilimsel kitap, makale, edebi eserler yazılmıştır, belgeseller, filmler, resimler, heykeller yaratılmıştır. Burada bunların hepsini göstermek bu kitabın kapasitesini aşacağından biz sadece önemli olan ve bu eseri yazarken kullandığımız,

yararlandığımız kaynakları vermediği uygun gördük. Ancak “Sular akar durulur” derler. Mutluluğun azaplar içinde, güzelliğin çirkinlikler içinde olduğu dünyamızda insanlık, mutluluk, aşk, medeniyet içinde yaşamak bütün insanların, aynı zamanda Türkün de Ermeni’nin de hakkıdır.

Ermeniler, Rus ordusu tarafından sıkı korunan sınırlarla, düşmanlıkla, kin ve nefretle Kangren olmuş yaralarını saklamaktan başka bir şey yapmamaktalar ki bu davranışta sadece kendi milletlerinin zararınadır. Demokrasi ve insani değerlere dayanmayan, hukukla yönetilemeyen, sevgi ve anlaşma ile beslenmeyen güç, iddialar er geç ölüme mahkumdur. Bu da unutulmamalıdır.

Eğer Avrupa’da ve dünyanın başka coğrafyalarında 30 yıllık, 100 yıllık savaşlar bitmişse, düşmanlık kin ve nefret unutulmuşsa buna mukabil küreselleşen dünyada Avrupa Birliği gibi önemli bir birlik kurulmuşsa, Türkiye-Ermenistan, Azerbaycan-Ermenistan ihtilaflarına, sorunlarına, soğuk ve sıcak savaşlarına neden son verilmesin?

Demokrasilerde çare tükenmediği gibi savaşlarla, iddialarla da aş, iş olmadığı gibi, demokratik yönetimsizlik söz konusu olamaz.

Hukuk vicdanına emanet edilmeyen toplum, mutlu ve demokratik olamaz. Bu doğrultuda uluslararası problemler de uluslararası hukuk vicdanına emanet edilmedikçe sözde Ermeni soykırım iddiaları, Batı ülkelerinin Türkiye’ye baskı unsuru olacaktır. Fransa’nın Cezayir’e, ABD’nin Kızılderililere, Rusların Kırım Türklerine, Çeçenlere, Almanların Yahudilere uyguladığı baskı ve soykırımını ne yazık ki dünya tartışmıyor. Çünkü büyük güçler sorguya çekilmez. 95 yıl önce yaşadıkları ülkenin savaş durumundan, bölünme ve parçalanmanın eşliğinde olmasını fırsat bilerek devleti arkadan vuran, düşmana casusluk eden ve çeteler kurmakla, isyanlarla, ekonomik sabotajlarla vatandaşı olduğu devleti yok etmeye çalışanlar, dün sadık hiz-

metkâr, bugün hain güç olarak ortaya çıkarsa, burada devletin kendisini koruma adına önlem alması gerekmez mi? Savaş şartlarını, o zamanki politik, ekonomik, askeri, toplumsal koşullar ve ortam dikkate alınmadan, doğal ve doğal olmayan akışlar, değişim ve dönüşümler göz ardı edilemez.

İnsan gibi halk da komplekslerle mutlu yaşayamaz. Ermeni halkını bu komplekslere iten büyük güçler diasporayı, dini, aşırı milliyetçiliği ustalıkla kullanmıştır. Zaman zaman ABD'ye ve Avrupa'ya kaysa da Ermenistan'ın dış ve iç politikası Rusya eksenlidir.

Biz Azerbaycan'ın da Gürcistan kadar Batı eğilimli olmadığını ve çok ciddi demokrasi krizleri yaşadığını itiraf etmeyi bilmiyoruz.

Eski Sovyetler Birliği mekânı için doğal olan bu ortam, Sovyetlerden kalmış problemleri çözme açısından elverişsizdir. Bu problemin çözüm sürecinde AGİT'in, BMT'nin acizliği göz önündedir. Bu problemin çözümsüz olduğunu düşünmek de yanlıştır. Problem çözebilecek anahtarın Ermeni, Türkiye ve Azerbaycan halkın da olduğu kuşkusuzdur.

Ezberlerin bozulmasının zamanı gelmiştir. Ermeni aydınının, gencinin, kadınının "Yeter artık, yeter! Durun!" demesinin zamanıdır. Ermeni halkının büyük güçlerden memnun olması imkânsızdır. Eski tarihi, kültür olan bir halkın Rusya güdümlü politikası Ermenistan insanını biktirmiştir. Yüzyıla yaklaşmakta olan büyük bir süre içerisinde uydurma soykırım yalanının bu halka getirdiği kazanç çok mudur?

İşgal olunmuş topraklarda Rus ordusunun egemenliğini, Ermeni sınırlarını bugün bile savunmadaki rolünü, özgür Ermeni halkı bunu gururuna yedirebiliyor mu? Rus askerinin karanlık gölgesi Ermenistan'ın özgürlüğüne kara bir leke düşürdüğünü görmezden gelmek mümkün mü? Bütün bu sorular cevap almak için değil, düşünmek ve hareket etmek için bir başlangıçtır.

Bu fırsatı değerlendirmek Ermeni halkının hakkıdır. Bu hususta Azerbaycan'ı düşündürecek mesele de az değildir. Barış için mücadelede ülkenin demokratikleşmesi, en önemli çözüm aracıdır. Bu sürecin ortaya koyacağı gerçekte Ermenistan'ın da demokratikleşmesi olmazsa olmaz değerdir.

Bizim bu gerçeği defalarca tekrar etmemizin nedeni birdir. Yeniden biçimlenmeye giden dünyada Türkiye'nin de Azerbaycan'ın da kendi yerini alması bölgede küreselleşmenin ve barışın önemidir. Bu husus bölgede politik, ekonomik rolünü gün geçtikçe artıran Türkiye'nin Kafkaslarla, bütünlükte Avrasya ile bağlılığını kapsamaktadır.

Ermenistan bu gerçeği değerlendirmezse büyük küreselleşme sürecinin dışında kalacaktır. Zannımızca bunun ne anlama geldiğini geniş bir şekilde açıklamaya ihtiyac yoktur.

Bölgede ve dünyada karanlık dönemin kapanması, aydınlığa bir kapının açılması sürecinde Türkiye'nin de, Azerbaycan'ın da, Ermenistan'ın da atacağı adımlar hayati önem taşımaktadır.

Çağımızda dünya insanları zihinsel dönüşüm yaşıyor. Modern ve post modern arayışları vatandaşlık, milli kimlik, tarihi geçmiş kavramlarına yeni anlamlar katmaktadır.

Terörün, ekoloji felaketlerin, medeniyetler çatışmasının karşısında barış, hukuk, adalet, insan hakları, demokrasi, medeniyetlerin diyalogu, doğayla birlikte yaşam, tabiatı koruma hareketleri yer almaktadır. Bu ağır mücadeleye tarihin haksızlıklarını getirmek, hakların iyileşmiş yaraların üzerini kaşıyarak politika yapmak, düşmanlık tohumu serpmek dünyanın ve insanın işini, durumunu ağırlaştırmaktan başka bir şey değildir.

Türkiye aydınlarının zaman-zaman özür kampanyaları ile bağlı girişimleri, bununla ilişkili medyada gerçekleştirilen şovlar, konuşmalar maalesef içerik bakımından yanlıştır.

Kardeş Azerbaycan'ın 1 milyon göçkünü, işgal altında olan % 20 toprağını görmezlikten gelmeye hak kazandırmak çok zordur. Şehit kanı ile yoğrulmuş Türkiye'den toprak talebinde bulunan hayallere cevap verilmemesini anlamak zordur.

Özür dilemek oltaya takılmış bir yemse uluslararası hukuk mercilerine taşınacak iddialara Türkiye devleti hangi hakla cevap verebilecektir? Bu soruların sayısını arttırmak mümkündür. Fakat bu sorulara akıl ve mantıkla, devleti, halkı uluslararası toplumsal fikre, Türkiye imajını zedelemeyen cevap vermek imkânsızdır.

Özür dilemek insanın da devletin de nezaket göstergesidir. Eğer felaket ortak ise, göç, hastalık, savaş kurbanlarını yalnız Ermenilere isnat etmek doğru sayılabilir mi?

Madem söz konusu özürse, o halde Türk Ermeni'den, Ermeni Türk'ten, Türk Kürt'ten, Kürt Ermeni'den, bu coğrafyada yaşayan bütün halklar birbirinden özür dilemelidir. Azerbaycan topraklarını işgal etmiş Ermeniler, geride bıraktıkları harabeler, ölümler, hastalıklar, yaşanan büyük felaket için Azerbaycan halkından özür dilesin ve işgal ettiği toprakları terk etsin. Ayrıca Rus ordusunun yardımı ve desteği ile gerçekleşen işgalin özü, nedenleri, sonuçları dünyaya açıklansın.

Türkiye'de bir grubun çok sevdiği ve zaman zaman gündeme getirdiği özür kampanyasının mahiyeti budur.

Sosyal tansiyonu düşüren ekonomik önlemlerin, ortak pazar ve yatırım istatistikleri, klişeleşmiş tortuları, iddiaları, yalanları, uyumsuzluğu, bugün güçlerin elinde araç olmayı aradan kaldırır.

Yeni dengenin Yakın Doğu'da, Kafkaslarda, Avrasya'da, yeni münasebetler doğuracağı kuşkusuzdur. Bu ağır süreçte devlet politikaları ile beraber, sivil toplum örgütlerinin, halk diplomasisinin rolü artmaktadır.

Ermenistan'ı içinde bulunduğu ağır durumdan, çıkmazdan kurtaracak güç, barış politikası, komşularla sorunsuz yaşama, her türlü ekonomik, kültürel ilişkilerdir. Ermenistan'ı Rus silahı ve askeri yardımı güvencesiyle işgale maceraya itmek, Ermeni halkı için yeni felaketler hazırlamaktan başka bir şey değildir. Bölgede büyük bir çekim merkezi olan Türkiye, kaçak işçi çalışmaları için değil, her türlü işbirliği için en uygun sanayi, ziraat, teknoloji mekânıdır. Bu kurtuluş mekânının anahtarı Azerbaycan'ın topraklarının işgalden kurtulmasıdır. Başka bir yol, savaş ve kandır.

Batı-Doğu enerji kaynaklarının ve yollarının merkez noktalarından bir diğeri de Bakü'dür. Ermenistan'ın bu enerji projelerinin dışında kalması onu sefalete ve başkalarına muhtaç olmaya sevk etmektedir. Ekmeğin, eğitimin, kültürün yolu güdümlü işgalden mayınlanmış topraktan, ekilmeyen topraktan geçmez.

Artık etekteki taşların dökülmesi, o taşlardan okul, cami, kilise, kültür merkezlerinin inşa edilmesinin zamanıdır. Zamanı geciktirmek, durdurmak Türklere ve Ermenilere değil, insanlığa karşı ihanettir.

Ünlü, insan hakları savunucusu yönetmen G. Vanyan, Turan Enformasyon Ajansı'na verdiği demeçte şunu söylemişti: "Bizim yalanlardan uzak durmamız gerekiyor, kanatındeyim. Bunu başarabilirsek Hocalı olaylarını yapanlar mahkemeye çıkarılabilir. Halen biz yeni Hocalılar, Sumgayıtlar üretiyoruz ve kendimiz de bu kurgularımızın kurbanı oluyoruz. Ben, Ermenilerin kendi korkularını yenebileceklerini düşünüyorum. Kafkasya yalnız çatışma, savaş, terör alanı değil, bütün bu olanlarla birlikte Kafkasya ekonomi, kültür ve eğitim alanlarında çok güzel işbirliği sahasıdır." (www.mediaform.az, 2 Haziran 2011)

Vanyan'ın bu düşüncelerine katılmamak elde değil. Bütün münakaşalara ve sorunlara olumlu gözle bakmak ve bu durumdan kurtulmanın yollarını aramak sağlam dü-

şüncenin mutlak yoludur. Herhangi bir zor sorunun çözülmesi, olumlu bakış açısından, çözüm arayışlarından ve elbette ki belli imtiyazdan geçmektedir.

Karşımda onlarca kitap var: yüzlerce kitabın adı, notlar, özetler, çok sayıda filmler, belgeseller. Hepsi de sözde Ermeni soykırımını ile ilgili. Rusça, Türkçe, Farsça ve Avrupa dillerindeki bu malzemelerin içeriği sözde Ermeni soykırımını anlatmaktadır. Bu kitapların ve belgesellerin ne kadar faydalı olup olmadığını söylemek bir hayli güçtür. Onlara aynı ölçü ve ilklerle değerlendirmek imkânsızdır. Aşağı yukarı yüz yaşında olan bir dramın, bir çatışmanın yorumları, belgeleri, analizleri elbette ki olmalıdır. Ortaya bir mesele atılmışsa ve bu problem yeterince abartılarak politik boyutlar kazanmışsa demek ki ortada bir komplo, bir cinayet, karışık bir durum var. Bu kaotik durum milletin dininden, dilinden aslı olmayarak insanlığın, kanayan yarası haline gelmesi ve zaman geçtikçe derinleşmesi bizi ister istemez birkaç soruyla karşı karşıya bırakmaktadır. Tarih boyunca baş vermiş bütün kaoslar, aydınlığa kavuşmuş veya kavuşmamış olsa da, Türk Ermeni münakaşasının nedenleri, tarihi geçmişi, perde arkası açığa kavuşturulmuş mu? Suçlular cezalarını almışlar mı? Adalet yerini bulmuş mu? Eminiz ki hiçbirini cezasını almamıştır.

Gerçeği söylemek gerekirse tarih, aydınlığa kavuşturulmamış insanlık suçlarıyla doludur. Burada kast edilen ceza aslında dünya devletlerinin olaylara tarafsız ve adil yaklaşımıdır. Bu anlamda 1876-78'de başlayan bir trajedinin Birinci Dünya Savaşı yıllarında doruğa yükselmesi, Anadolu'da, Kafkaslarda, gerçekleşmiş olayların tartışmaları yapılmadan, doğru dürüst belgeleri ortaya konulmadan, karanlıklara ışık tutmadan, bu kanlı ve üzücü olaylara aydınlık getirmek için bu kitabın ve belgelerin rolünü küçümsemek mümkün değildir. Fakat bu felaketten, trajediden politik, ekonomik çıkarlar güden ayrı ayrı devletler, mafyalar, çevreler, örgütler, bilim, fikir ve sanat adamları varsa, belge olarak

adlandırdığımız ve tanımladığımız her şeye hukuki, tarihi, objektif ilkelerle değerlendirmenin yapılması kaçınılmazdır. Bu bakışların, maalesef bu bakımdan yayınlanan kitapların, makalelerin, belgesellerin, yazılmış edebi eserlerin, büyük bir kısmı abartmadan, yalandan, aşağılama ve küçük düşürmeden, kendini tatmin içgüdüsünden, kışkırtıcılıktan başka bir şey değildir. Fakat ne olursa olsun gerçeğin ispatı belgeye bağlıdır. Yalan yanlış belgelerin de yanıltmalarını açan objektif belgelerdir.

Konsept, ilke, zemin ve zaman koşulları olmadan her bir gerçeğin açığa kavuşması bir hayli zordur. Bu anlamda mevcut problemlerden çıkar amaçlı güçlerin ve politik platformların bertaraf edilmesi zaruridir. Politikleştirilmiş bilimsel şahıs ve grupların, örgütlerin katkı ve baskıları, bu problemlerin çözülmesine fayda sağlamaz. Karşılıklı anlaşma, amaç birliği, ortak teşebbüs, hoşgörü, önyargısızlık her türlü problemi çözebilir.

Yaşanan felaketin belgelerinin olduğu Moskova, Londra, Bakü, İstanbul, Erivan, Tiflis arşivlerinin koşulsuz açılması, tarihçilerin her yerde araştırmalarının gerçekleştirilmesine olanak yaratılması, ortak ulusal veya uluslar arası komisyonlar kurulması, diyalogların, sempozyum ve kongrelerin gerçekleştirilmesi sorunun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

Bulanık suda balık tutmak birilerinin işine gelebilir. Günlük politik ve askeri çıkar da bu barış konseptini engelleyebilir. Bu problemlerden nemalanan diasporanın maddi ve manevi çıkarları da suya düşebilir. Herhalde bu problemin uzatılması, çatışmaların bir şekilde alevlendirilmesi, bu sorunun çözümünü istemeyen güçlerin değirmenine su dökmektir.

Biz bütün Türk, Ermeni ve tüm dünya bilim adamlarını, sanat ve fikir insanlarını, taraf gözetmeden, sübjektif yaklaşımdan uzak durarak, barış masası etrafında çalışmasını ve hakikatin özünün ortaya çıkarılmasını yegâ-

ne çıkış yolu olarak görüyoruz. Kasıtlı olarak yapılmış yanlışlar, abartılmış ve tahrik edilmiş bakışlar, duygusal yaklaşımları da önemsiz sayabiliriz.

Tarihe bakarken tarihi bir bütün olarak değerlendirmek gerekiyor. İyi insan, kötü insan vardır. Ancak iyi millet, kötü millet kavramı yanlıştır. Tarihte belli güçlerin hazırladıkları öyle planlar, konseptler, projeler vardır ki ölümler, göçler, felaketler, soykırımlar o planın bir parçasıdır. Milletlerin, insanların bazen bu çifte standartlı planların aktörlerinin olması sözkonusu felaketleri doğurmuştur.

Millet değil de hüküm edenler, toplumun kaderini belirliyorsa millet de, devlet de macera yoluna girmiş olur. Akliselimden, rasyonelden, düşünceden sapmış yöneticilik politikacıların yanlış kararı büyük felaketlere yol açıyorsa bu, milletin sağduyusunu doğal tarihi eylemini yanlış yola saptırmış olur.

Hrant Mativosyan'ın hasta ruhlu milliyetçisi Mesrop tiplemesi, intikama, kine, kana susamış Ermeni'nin de Türkün de, Kürdün de canlı ve hayati edebi ifadesidir. Bazen de güçsüzlüğü temsil eden bu denli insanlar trajedi kahramanı olmaktan daha fazla komedi tiplemeleridir. Buna tarihin ironisi veya kinayesi demek mümkündür.

Ermeni meselesi dünya bağlamında ortaya atılmış bir mesele, büyük güçlerin oynadığı oyundur. Soykırım (jenosit), asimilasyon gibi barbar eylemler, misyonerlik gibi faaliyetler, büyük güçlerin masalarında üretilmiş kavramlardır. 19. yüzyılda dünyayı saran üç etkili oluşum vardır:

1. Bilim ve teknolojinin kurumlaşması (politik, kamu, ekonomi ve askeri alanında)

Özel eğitimden geçmiş yeni bilgi ve teknolojilere açık kişilerin yönetimde etkilerinin artması, bu yönetimlerin ve yöneticilerin kabul görmesi. Sanayileşme, askeri sanayiye geliştirme, meşruti yönetimler kurabilme.

2. 1789 Fransız İhtilalının getirdiği en olumlu meyvesini önce Almanların, sonra Yunanlıların topladığı milliyetçilik akımı ve bu akımın Avrupa bakımından yan unsur olarak gelişen yeni dindarlık.

3. 1848 Paris Komününden itibaren hızla yayılmaya başlayan Marksizm, kolektivizm, sosyalizm, proletarya devleti.¹

Gerçeği söylemek gerekirse Osmanlı devletinde Ermeni, Rum, Yahudi, Sırp, Bulgar, Arap azınlıklar arasında bu akımların giderek arttığını 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra görüyoruz. Hem de Ermeniler bu süreçte hem nasyonalist, hem de sosyalist, komünist eylemleri içerisinde teşkilatlanmaya başladı. Onların oluşturduğu Hınçak ve Taşnaksütün partileri bu terör oluşumlarının başında geliyordu.

Sahip çıkanın daha çok kullandığı bu azınlıklar, özellikle Ermeniler, büyük emperyalist güçler tarafından maşa olarak kullanılması Ermeni halkının tarihi trajedisinin temelini oluşturmuş oldu.

Avrupa'nın maşalığına soyunan Ermeni İhtilal Komitelerinin başkaldırıları İstanbul'da, Van'da, Adana'da gerçekleştirilen isyanlar ve kıyımlar, bu süreci hızlandırmış oldu. 20. yüzyılın başında Moskova ve Sn.Petersburg bu eylemlerin bilim merkezine dönüştü.

1931 yılında Tiflis'te Rusça olarak basılan “Ташнак Сютюн на службе русской белогвардейщины и английского командования на Кавказе” (Taşnaksütün Kafkasya'da Rus veya Rus Beyaz Ordusunun ve İngiliz Askeri Yönetiminin hizmetinde)² adlı kitabında bu terörcü partisinin iç yüzünü açan birçok belge yer almaktadır.

Son yıllar Osmanlı devletindeki yönetim aksaklıkları ve yönetim boşluğu Ermeni komitacılara cesaret ve güç veriyordu. 1893

(1) Sadık Tural, Ermeni Meselesine Dair, AKM Yay., Ankara, 2001, s. 7.

(2) V.İ. Lenin Kütüphanesi, No 21-80905, Moskova, 1931.

yılında 140 kişiden oluşan bir meclis kurulmuştu. Ermeni burjuvasından kurulan bu teşkilat “Amira” veyahut “Amirna” şeklinde adlandırılmaktaydı. Burada Ermeni dindarların kontrol sistemi vardı. Burjuva ailelerinden farklı olarak yoksul ve orta tabaka Ermeni gençleri daha radikal ve sert bir tavır benimseyerek Hınçak ve Taşnaksutyunu seçmekteydi.

Bu gençler sonra Anadolu’da, Azerbaycan’da, İran’da savunmasız Müslümanlara özellikle Müslüman Türklere benzeri görülmemiş felaketler yaşattılar.

Bu süreci daha iyi anlamak için birkaç kaynağa dikkat etmek gerekir.

Gerçek bir uygarlık, yüksek eğitim ve kültürden ziyade farklı dil ve dinden olan insanları dışlamama ve hoşgörü gerektirir.

Uygarlıktan uzaklık ise eğitimsizlik, kültür eksikliği, hor görme dışlama davranışlarını kapsamaktadır. Düşmanlık üzerine kurulmuş etnik psikoloji, kapalı milli konsept, mono-etnizm, devlet stratejisine, ülkeyi dünyadan tecride neden olur. Ardı arkası kesilmeyen göçler, iddiaların, hülyaların doğduğu olumsuzluklar, ekonomik katalizmalar (tezatlar, sarsıntılar) bu, kapalılığın aşırı etnik milliyetçiliğin kaçınılmaz sonucudur. Bu ülkelerin yaşadığı sıkıntı, kriz, bunalım, demokrasiyi temelli bir şekilde engelliyor, yıpratıyor, her türlü olumlu ilişkileri felç ediyor.

Azerbaycan ve Ermenistan’ın mevcut durumu bunun en seçkin örneğidir. Büyük güçler kendi menfaatleri için bu sancılı problemleri kabartarak mevcut durumun ömrünü uzatmaktadırlar. Türkiye’nin son yıllarda yaşadığı demokrasi sancıları ve ülkenin mutlu geleceği için oldukça önemlidir.

Avrupa Birliği üyesi olacak tam demokratik Türkiye, bölgede her türlü sorunu, bu bağlamda Ermeni meselesini de çözmeye kadirdir. Büyük sıkıntılar yaşayan Ermeni halkı için bu oldukça önemlidir.

Münakaşalar, genellikle karmaşık ilişkilerin oluşturduğu standart olmayan sistem niteliğindedir. Münakaşalar, kuramsal olarak tarafların, tarafsızların ve etkenlerin karşılıklı ilişkileri bağlamında çözülebilir veya çözülemez. Sözde Ermeni soykırımının veya Türk-Ermeni sorununun gözükten tarafları, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan’dır. Görünmeyen veya perde arkasındaki tarafları ise Rusya, ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İran ve İsrail’dir. Bu ülkelerin bütün vatandaşlarını taraf olarak algılamak doğru olmaz. Tarafsızlar bu sorunu çözme yolunda hiçbir iddiası, temennisi olmayan, barışsever dünya ülkeleri ve halklardır.

Etmenler mevcut stratejik politik, askeri ve ekonomik durumu koşullandıran faktörlerdir. Ermeni meselesinin çözülmesini olumsuz yönde etkileyen olguları, göreceli ismi “büyük devletler” veya “çıkar güçleridir”.

Biz kitap boyunca bu problemin faktörleri üzerinde durmaya çalışacağız. Amaç, belgeler ışığında sağlam, mantık ve rasyonel düşünce doğrultusunda probleme yaklaşmak ve bilimsel analiz yapmaktır.

Düşmanlık, nefret, bölücülük, endeksli senaryolar, planlar “meyvelerini verdikçe”, bu olaylardan kazanan büyük güçler, mağdur ve mahcup olanlar, felaket yaşayanlar ise bu kargaşada iştirak eden ülkeler ve daha fazlası insanlardır.

“Zarif Güç” olarak bilinen eğitim, kültür ve halk diplomasisi, problemlerin çözümünde önemli rol oynayabilir. Diplomasi yolları tıkanınca savaş kaçınılmaz hale gelebilir ki, bahsedilen ve tarihte görünen bütün felaketlerin kaynağı olan savaş gerçekleşebilir.

Rusya destekli Ermeni işgal ordusu, Azerbaycan topraklarından çıkmayınca, Türkiye’ye karşı Ermenistan merkezli propaganda makinesi durmayınca, taraflar akliselim davranmadıkça bu ağır ve üzücü durum sürüp gidecektir. Hukukçuların diliyle söyleye-

cek olursak hukukun zaman açısından geriye dönük yolu yoktur. Tarih de günlük politikaların ışığında yargılanamaz. Bütün bunlar bilinse de tarihin karanlık noktalarını, anlaşmazlıklarını, nedeni bilinen ve bilinmeyen münakaşaları aydınlatmak, tartışmak, belge ve bilgi alışverişine girişmek doğaldır.

Biz masada mücadeleye hazır olmalıyız. Bu yolda göreceğimiz işler, gördüğümüz işlerden fazladır. Ermenistan ve Azerbaycan “büyük barışa” kavuşmak için büyük savaşın yolu kapatılmalıdır.

Dikkat edilirse Ermenistan’da da Azerbaycan’da barıştan ziyade savaş havası hüküm sürmektedir. %20 toprağını kaybetmiş, bir milyonu mültecisi olan Azerbaycan’ın durumu, yani nefret ve intikam duyguları anlaşılır olsa da Ermenistan’ın olumsuz tavrına hala bir anlam verilememektedir.

Ermenistan Rusya’nın kontrol ve baskılarından kurtulamıyor. Ermeni halkı için konulmuş, beyinlere sokulmuş politik tabuların kaldırılmasının zamanı gelmiştir. Büyük Ermenistan yalanlarının boşluğu ve anlamsızlığı ortadadır. Fakat Ermenistan okullarını, üniversiteleri sarmış bu hasta ideolojiye nihayet son vermek günümüzün, çağımızın talebidir. İnsanlar iş, aş, eğitim, kültür aramaktadır. Türküyle, Ermeni’ siyle, Kürdi’yle omuz omuza yaşanacak ortam, eşitlik, özgürlük, refah, barış bu coğrafyada yaşayan halkların hakkıdır. Türkiye’ye karşı oynanan oyunlar “Orta Doğu Projesi” gibi kasıtlı planların, insanlık dışı PKK terörünün, yönetmen ve oyuncularını, her türlü iç ve dış kaynaklı girişimleri Türkiye’nin yoluna engel olamamaktadır.

Gelişen ve güçlenen Türkiye’ye karşı ortaya atılan engellerden biri de sözde Ermeni soykırımını yalanıdır. Türkiye de, Azerbaycan da bu tür alçak planlara karşı her türlü hazırlık ve ortak faaliyet stratejisini geliştirmek zorundadır. Bu faaliyetlerin içinde bilimsel faaliyetler de önemli yer almaktadır. Biz savaşta da barışta da hazır olduğumuz kadar bu yalanları çürütmeye de hazır olmalıyız. Bu çok

yanlı, çok yönlü mücadelenin Türkiye-Azerbaycan ilişkileri konseptinde, Azerbaycan ordusunun çağdaş düzeye getirilmesi önemli yer tutmaktadır. Bu bakımdan biz Azerbaycan ordusunun yenilenme süreci ve gelişim faaliyetleri üzerinde durmak istiyoruz.

1980’li yılların sonlarında Sovyetler Birliği’nin dağılma arifesinde bu dağılmanın etkenlerinden biri de Karabağ savaşı oldu. Rusya ve Ermeni diasporası tarafından tetiklenen ve desteklenen Ermeni milliyetçi güçlerinin Karabağ’da başlattıkları mitingler, iş bırakma eylemleri ve isyanlar direk Moskova’dan desteklenmekteydi. 1988-1992 yılları arasında Azerbaycan’da başkanlık eden A. Vezirov ve A. Mutallibov Azerbaycan Türklerinden av tüfeğini bile toplatmıştı. Bu acımasız iç savaşa karşı Azerbaycan halkı tamamıyla savunmasız hale getirilmişti.

1991 yılından sonra Sovyetler Birliği’nin dağılması Milli Ordunun kurulması gerekliliğini orta koymuş oldu. Fakat ordunun yapılanması o kadar kolay bir iş olmadığı için Milli Ordunun kurulması kâğıt üzerinde kalmıştı. 1992 yılının Haziran ayında Milli Demokratik Hükümetin kurulması fiilen komünist yönetim sistemine son noktayı koymuş oldu ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Abulfaz Elçibey’in emriyle Rus ordusu Azerbaycan’dan çıkarıldı. Ermenistan-Azerbaycan savaşının en şiddetli döneminde Azerbaycan’ın Milli Ordu kuruculuğunun ağır ve sancılı devri başlamıştı. Türkiye Cumhuriyetinin yakından ilgisi ve yardımlarıyla Azerbaycan Ordusunun Varşova paktından Rus sisteminden ayrılması ve yeni milli ordunun kurulması gibi ağır bir devir başladı. Türkiye’de askeri ve polis okullarında okumaya gönderilen Azerbaycan vatandaşları askeri okullarda yeni bir sistemle yetiştirildi. Söz konusu dönemde gençler çok ağır psikolojik devri de yaşamış oldu. Rus askeri sisteminde milli devlet kavramının olmaması, asker benliğinin rencide edilmesi, rüşvet ve kabalık Rus sisteminden NATO-Türkiye sistemine geçiş sürecini ağır bir şekilde zedeliyor ve bu süreci engelliyor-

du. 1993-2000 yılları arası medyaya bakılırsa söz konusu dönemde Rus ve Türk sistemli ordu çeşitli örneklerle kıyaslanarak üstün ve zayıf yönleri hep tartışılmıştır. Kardeş Türkiye Cumhuriyetinden gelmiş yüksek rütbeli komutanların, askeri eğitim uzmanlarının, tecrübeli subayların çok ciddi zahmeti, mücadelesini ve gergin gayretleri sayesinde Azerbaycan milli ordusu gelişerek NATO standartları seviyesine yükseltilmiştir.

19. yüzyılın 30'lu yıllarından bu yana Azerbaycan Türkleri askeri alanda hep kısıtlamalarla karşılaşmışlardır. Askere alınan Azerbaycan Türkleri genellikle askeri inşaat birliklerinde işçi olarak çalıştırılmış silahtan uzak tutmaya gayret göstermişlerdir. Fakat aynı sistem, Ermeni, Gürcü ve Ruslara yani Hıristiyanlara uygulanmamıştır. Bu bağlamda Azerbaycan Milli Ordusunun askeri alt yapısında bu problem açık şekilde hissedilmekteydi. Bu ağır problemin halledilmesi için askeri eğitim, milli psikolojik hazırlık ve tamamıyla yenileştirilmiş eğitim sistemi birinci dereceden rol oynamaktaydı.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı yıllarda Azerbaycan'ın zayıf ekonomisi, çağdaş orduyu besleyecek düzeyde değildi. Ordu sistemi tamamıyla Rusların, Rus yanlıların elindeydi ve Moskova'dan yönetilmekteydi. Bu durumda orduda devrim nitelikteki değişimden değil reformlardan ve tedrici yenileşmeden bahsetmek yerinde olurdu. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti ordu sistemi ve NATO standartları Azerbaycan ordusu için örnek oldu.

Azerbaycan, Kafkasya ve Orta Asya ile Türkiye arasında jeostratejik kıstaslar açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Türk dünyasında lider konumunda olmasında Azerbaycan'la işbirliği yapması bölgeye hâkimiyet açısından Türkiye'nin gücüne güç katacaktır.

Konuyu Azerbaycan açısından da ele alacak olursak Azerbaycan'ın Türkiye'nin desteğine, hava ve su gibi ihtiyacı olduğu şüp-

hesizdir. Özellikle İran ve Rusya'nın bölgede her fırsatta nüfuzlarını korumak ve kanıtlamak istekleri göz önünde bulundurulursa. Bunu bir örnekle pekiştirecek olursak 2001 yılında İran'ın, Azerbaycan hava ve deniz sınırlarını ihlal etmesine karşılık Türkiye'nin savaş uçaklarının Bakü semalarında bir güç gösterisi sergilemesi Azerbaycan'a büyük bir moral olmuştu. Türkiye tarafından kardeş ülke Azerbaycan'a verilen söz konusu destek, Azerbaycan insanına inanılmaz derecede moral kaynağı olmuştur. Bu olaydan sonra İran, Azerbaycan ile daha dikkatli bir siyaset izlemek zorunda kalmıştı.

Yukarıda vurguladığımız faktörlere bakacak olursak iki ülke arasındaki ilişkilerin her alanda ne kadar çok önem taşıdığını özellikle de askeri alanda görmüş oluruz. Otoritelerin fikirlerine göre de iki ülke arasındaki askeri ilişkiler her açıdan ayrı bir önem arz etmektedir. Bu ilişkilerde önemli gelişmelerin yaşandığı da açıkça ortadadır. Her yıl Genelkurmay seviyesinde karşılıklı ziyaretler yapılmış ve bugüne kadar da yüz civarında farklı etkinlikler, seminerler, projeler düzenlenmiştir. Ayrıca bu etkinlikler her iki ülke Savunma bakanlıkları tarafından da resmi şekilde geliştirilmektedir. Fakat Rusya-Ermenistan dayanışması gibi bir dayanışmanın iki ülke arasında halen somut bir şekilde ortaya çıkmaması üzücü bir durumdur.

Buna rağmen Türkiye'nin yapmış olduğu yardımları görmezden gelmek ve inkâr etmek açıkçası küstahlıktan başka bir şey değildir. Şüphesiz bu güne kadar Nahçıvan 5. Ordusu'nun geliştirilmesi, askeri malzemelerin taşınması, satın alma ve jandarma askeri eğitimi gibi bu iki ülke arasında imzalanmış olan bazı önemli anlaşmalar vardır.

Türkiye, askeri birlikler oluşturma, geliştirme ve askeri sanayi alanlarında, bölgeye hâkimiyeti açısından Azerbaycan'a yardımlarda bulunmuş ve yine Türkiye'nin desteği ile "Gala" Eğitim Merkezi kurulmuştur. Günümüzde Türkiye Genelkurmay mensupları,

Azerbaycan Deniz Kuvvetleri'nde danışman olarak görev yapmaktadırlar. Türkiye daha öncesinde de Azerbaycan'a bir gemi hediye etmiş ve bazı özel meselelerde Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'ne yardımda bulunmuştur. Bu önemli süreci Azerbaycan Hava Kuvvetleri'nde de görebiliriz.

Azerbaycan askeri pilotlarının Türkiye'de eğitilmesi ve Hava Kuvvetleri Karargâhı'nın Türkiye tarafından yenilenmesi gibi bazı başka örnekler de mevcuttur.

Askeri Sanayi hususu Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkileri konusunda incelenmelidir. Türkiye Savuma Bakanlığı sekreteri Murat Bayar 2008 yılında 17 Türk firması ile Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Bu doğrultuda ülkelerimiz arasındaki en son ve önemli yardımlaşmalar konusunda olumlu bir fikir edinebiliriz. Şimdilerde ASELSAN Azerbaycan'da çalışmalarına devam etmektedir.

Azerbaycan Savunma Bakanlığı radar istasyonu ile ilgili 3,2 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Başka bir önemli şirket olan Koza Teknik Savunma Sanayi, Savunma Bakanlığı ve diğer resmi kurumlarla birlikte çalışmaktadır. Yine bir başka şirket olan TİSAŞ, bu resmi kurumla işbirliği yapmakta ve İnam, Zafer, Zafer-K adı verilen silahlar üretmektedir. Sadece bunlarla da kalmıyor; MKEK şirketi ile teknolojik bağlantılar kuruldu ve 7,62 mm kalibreli mermiler üretilmektedir. İki ülkenin yetkilileri de üretim Altay ve Milgem milli tank üretim tasarısını önemsemektedirler ve bu konudaki süreç devam etmektedir.

Geçtiğimiz yıl Türkiye ve Azerbaycan silahlı kuvvetleri dayanışması bakımından önemli bir yıl olmuştur. Taraflar kendi eşgüdüm ve mevcut durumlarının ne şekilde geliştirdiklerini görüşmüşlerdir. Nisan ayında Azerbaycan Milli Savunma Bakanı Sefer Abiyev'in Türkiye ziyaretinin ardından, Türk Jandarma komutanı Atilla Işık 2009 Mart ayında Bakü'yü ziyaret etmiştir.

Tüm bu yapılanlar büyük işler gibi gözüküyor olabilir, lakin düşman ülkelerin bir an bile boş durmamalarını, sürekli kendi çıkarları için tüm yolları denediklerini düşününce pek bir şeyin yapılmadığını görmekteyiz. Bu açıdan bakınca bu aralar iki ülke arasındaki imzalanması düşünülen anlaşma yüreğimize su serpecektir.

Bugünlerde Azerbaycan parlamentosu Türkiye ile askeri yardım mukavelesini onayladı. İki ülke Cumhurbaşkanının imzalamış olduğu belge Karabağ probleminin çözümünde Türkiye'nin katılım hukukunu tanımlamaktadır. Ekonomik, politik, kültürel, eğitim ve parlamentolar arası ilişkileri de kapsayan stratejik taraftaşlık ve karşılıklı yardım hakkındaki bu mukavele, politik güvenlik açısından çok büyük önem arz etmektedir. Askeri eğitim, NATO standartlarına uyum sağlama, ordunun modernleşmesi, belli uzman askeri kadrolarının hazırlanması gibi konularda Türkiye ezelden beri Azerbaycan'a her türlü desteği vermektedir.

Son zamanlarda Ermenistan'la Rusya arasındaki askeri ilişkilerin gelişmesi bazı mukavelelerin imzalanması Karabağ meselesini yakından ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye-Azerbaycan arasındaki imzalanması düşünülen bu mukavele önemini bir kat daha arttırmaktadır. Bu sebepten dolayı son günlerde Azerbaycan-Türkiye arasındaki mukavelelerin imzalanması, Azerbaycan'da Türk askeri birliğinin yerleştirilmesi konusu gündeme gelmektedir. Azerbaycan'ın Karabağ sorununu ve aynı zamanda bölgede önemli stratejik mevkie sahip olduğunu göz önünde bulunduracak olursak söz konusu askeri birliğin varlığı zaruridir.

Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkileri Azerbaycan'ın NATO'ya yakınlaşması açısından önemli bir etken olsa da en önemli etkenlerden değildir. Bu, hem Azerbaycan'ın NATO konusundaki dengeli tutumundan, hem de NATO'nun Azerbaycan ile ilgili planlarında Türkiye'ye biçilen rolden kaynaklan-

maktadır. Yine de özellikle jandarma alanındaki ortak çalışmalar bu konuya ciddi katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin, Azerbaycan-NATO ilişkisinde kilit bir rolü vardır. Genel anlamda diyebiliriz ki, Türk Silahlı Kuvvetleri Azerbaycan ordusunu yenilenme, organizasyon yapısı ve askeri eğitim sürecinde NATO'ya uyum sağlama anlamında her türlü desteği sağlamıştır. Ama Türkiye NATO'ya yakında olmadaki ilk sebep değildir; bölgenin siyasi durumu ve Karabağ sorunu Azerbaycan'ı bu gerçeklikten yaralanma yönünde etkilemektedir.

Azerbaycan genç bir ülke olduğundan, üstelik toprakları işgal altında olduğundan (*topraklarını acilen işgalden kurtarma yükümlülüğüne sahip olduğundan*) ve çevresinden ciddi tehditler algıladığından, üstün üstlük bölgesel ve küresel öneme sahip enerji projelerinin merkezinde bulunduğundan askeri açıdan hızlı gelişim ve modernizasyon zorunluluğuna sahiptir.

Azerbaycan'ın bu zorunluluğu kendi olanaklarıyla karşılaması oldukça güçtür. Bundan dolayı dış desteğe ihtiyacı vardır. Bu desteğin aynı tarihe ve köke, aynı dile, aynı inanca, aynı kültüre sahip ve coğrafi açıdan yakın, komşu Türkiye'den gelmesi kadar doğal bir şey de olamaz. Bu, hem askerin yetiştirilmesi, eğitimi, hem de teknik açıdan kolaylık demektir. Aynı zamanda olası tehditlere karşı ortak mücadele açısından da önemlidir. Çünkü askeri eğitimi ve modernizasyonu teslim edeceğimiz yabancı ülkenin seçimi çok önemlidir (*askeri sırlarınızın, kabiliyet ve özelliklerinizin bilinmesi açısından*). Ayrıca, Avrupa ülkeleri yerine Türk modelini seçmek Azerbaycan için daha faydalıdır. Azerbaycan jandarma birliklerinin Türk ordusu modelini seçmesi ve Foça'da eğitim alması manidardır. Karşılıklı çalışmaların birçok olumlu sonuçları olmuştur. Her yıl 200 kurmay(askeri personel) eğitim maksadıyla Türkiye'de askeri okullara ve eğitim merkezlerine gönderil-

mekteler. Ayrıca Azerbaycan vatandaşlarının KHO ve GATA' da eğitim almaları için her türlü olanaklar sağlanmıştır.

Nitekim 20. yüzyılın başında da Azerbaycan ordusunun kurulması süreci hem Çarlık Rusya'sında görev yapmış Azerbaycan generalleri hem de Türkiye'nin desteği ile gerçekleşmişti. Benzer süreç şimdi de yaşanmaktadır.

İki ülke arasındaki askeri ilişkilerin bölgenin siyasi gidişatı üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bugün Azerbaycan işgal altındaki topraklarını kurtarmak için savaşa başlaması durumunda Türkiye'nin desteğini arkasına almalıdır. Öncelikle, 2008'de Rusya ve Gürcistan savaşı Azerbaycan'a Rusya'nın her an her konuda bölge sınırlarını ihlâl edebileceği gibi farklı bir noktayı göstermiştir.

Savaş başlarsa, Ermenistan Rusya'dan büyük destek alacaktır. Biz de bu konuyu Türkiye ve Azerbaycan askeri ilişkilerinin uluslararası projeler ve küresel enerji güvenliğini geliştirmesi yönüyle görmeliyiz. Diğer taraftan, Rusya ve İran Türkiye'yi karşılarına almak istememektedirler.

Azerbaycan'ın ordu yapılanması ve NATO standartlı yeni ordusu Azerbaycan topraklarını Ermeni işgalinden temizlemeyi amaçlamaktadır. Eğer sorunun çözümünde diplomasi yolları tıkanırsa ve barış yoluyla işgalci Ermenistan ordusu Azerbaycan topraklarından çıkmazsa, Azerbaycan ordusu Ermeni işgalcilerini askeri yöntemlerle çıkarmalıdır. Bu, Azerbaycan devletinin ve milletinin kesin kararıdır. Vatan toprağı kutsaldır. Azerbaycan ordusu da kutsal görevini yerine getirmek azmindedir.

Azerbaycan Parlamentosunun 21 Aralık tarihinde gerçekleştirilen oturumunda Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Abdullah Gül'ün 16 Ağustos tarihinde Bakü'de imzaladıkları Azerbaycan'la Türkiye arasında strateji taraftarlık ve karşılıklı yardım hakkındaki anlaşma onaylanmıştır. Bu anlaşma çok

önemli ve gerekli bir belgedir. Bu belgede, iki devlet arasında hangi alanda olursa olsun herhangi bir sorun varsa, çözümüne dair bir anlaşma yer almaktadır. Bugün bile iki devlet arasında çözümü bekleyen sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar siyasi, strateji içerikli sorunlar değildir. Elbette ki bu sorunlar, milli çıkarlarla ilgili sorunlar da değildir. İki devletin çıkarları birbiriyle uyumaktadır. Bunun bir ispatı olarak her iki ülkenin de Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olan yaklaşımı, Türkiye'nin bugüne kadar bu hususta yürüttüğü politikadır. Onaylanan bu anlaşma, aynı siyaseti daha gelişmiş bir hale getirebilmek için çok önemli yasal bir zemin oluşturmaktadır. Aslında Azerbaycan'la Türkiye arasında ilişkilerin gelişmesi bakımından gerekli hukuki zemin mevcuttur. Anlaşmada da vurgulandığı gibi 9 Şubat 1994 tarihinde imzalanan "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Dostluk ve İkili İşbirliğinin Gelişimi Hakkında Anlaşma" ve "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Hakkında Protokol" bu bağlamda temel oluşturmaktadır. 1921 yılında imzalanan Kars Anlaşmasının Giriş kısmında gösterilmesi de çok önemli bir konudur. Kars Anlaşmasına dayandırılan bu anlaşmada şu husus üzerinde durulmaktadır: "Eğer Nahçıvan Özerk Cumhuriyetine karşı üçüncü bir devlet askeri-siyasi baskı uygularsa, sadece Azerbaycan Cumhuriyeti değil, Türkiye Cumhuriyeti de tüm gerekli önlemleri alacaktır."

Bu anlaşma sayesinde Ermenilerin bizlere yaptıklarına karşı aynı şekilde cevap verme olanağı sunulmaktadır. Artık kâğıt üzerinde veya sözle karşılık vermeye son verilmelidir. Bu belgede (madde 2), karşılıklı askeri yardım zarureti, yer almaktadır: "Taraflardan biri, üçüncü bir devlet veya bir grup devlet tarafından silahlı saldırı veya işgale maruz kaldığında, Birleşik Milletler Kararnamesinin 51. maddesi ile tanınan kişisel veya kolektif kendini savuma hakkının gerçekleştirilmesi için askeri imkân ve güçlerinden yararlanmak

da dâhil olmak üzere, mevcut imkânları çerçevesinde tüm zaruri önlemlerin alınması için birbirine karşılıklı yardımda bulunacakları konusunda anlaşılılar. Söz konusu yardımın şekli ve miktarı konusunda en kısa zamanda taraflar arasında anlaşma sağlanacaktır."

Zahit Seferoğlu'nun da dediği gibi, böylece Azerbaycan'ın çözüm masasının yanı sıra askeri alanda da imkânları genişliyor. Çünkü üçüncü bir ülkenin (veya ülkelerin) Azerbaycan'a saldırması halinde anlaşma derhal devreye girmiş olacaktır.

Bu anlaşma işgalci güçleri topraklarından çıkarmak için Azerbaycan'a daha cesur adımlar atma ve terör karşıtı operasyona başlama imkânı sağlayacaktır. Paralel olarak Rusya'nın bu operasyona müdahale imkânlarını azaltmakta, artı Azerbaycan'ın dış askeri tehlikelere karşı direncini güçlendirmekte, kendi ordusunu NATO standartlarına daha hızlı uygun hale getirmesi, askeri reformlarını artırması için elverişli zemin oluşturmaktadır.

Devletlerin mafyalaşması, Ermeni meselesini engelleyen en büyük engellerden biridir. Mevcut yönetim sistemleri Ermenistan ve Azerbaycan iktidarı içinde Rusya ve büyük batı devletleri için de uygundur. Büyük gelirlerle rüşvet ve yolsuzluklarla beslenen "demokratik rejim", Ermenistan ve Azerbaycan iktidarlarının umurunda bile değil.

Askeri polis rejimlerinin, demokrasiye nefes aldırmadığı Ermenistan ve Azerbaycan iktidarı için Karabağ problemi halka şantaj unsurundan başka bir şey değildir. Söz konusu rejimler yolu ve amacı demokrasiden geçmeyen totaliter ve otoriter rejimlerdir.

İnsanlar bu durumu anlamayınca problemin içinden münakaşanın kökünden uzak kalacaktır. Dayatmacılığın, zorbalığın tekelciliğın hesabı er geç sorulur. Uluslararası hukuk devreye girince çıkar güçleri geri çekilir.

Şimdi Kafkasya'da demokrasi yolunu seçmiş ve Rusya kaynaklı her türlü dış bas-

kılara, oyunlara rağmen, bu yolda başarıyla ilerleyen ülke Gürcistan'dır.

Bize göre Gürcistan Azerbaycan için de Ermenistan için de en iyi örnektir. Biz bu büyük ve ağır problemin çözülebileceğinden eminiz. Fakat emin olmak yeterli sayılmaz. Mücadeleyle beslenen insan başarılı olur. Tarihin tecrübesi bunu göstermektedir.

Rusya'da, Ukrayna'da, Türkiye'de diğer Avrupa ülkelerinde Azerbaycan ve Ermenistan dışında çalışan Azerbaycanlı ve Ermeni iş adamları, ortak faaliyet içerisinde olursa, onlara vatan haini mi demeliyiz? Veya vatan haini muamelesi yapılmalı mı? Bizce yok. Bu doğru bir yaklaşım değildir. Sıradan bir Ermeni veya Azerbaycan türkü baş vermiş trajediyi doğuranların büyük güçler ve mafya olduğunu söylüyorsa bunu anlayışla karşılamak gerekir.

Bu düşmanlık etnik psikolojiden değil, son yüzyılda kıskırtan milli dini duygularla oynayan büyük güçlerin himayesinde ve ideolojisi için de yapılmıştır. Sıradan halkın yaşanan felaketlerde bir suçu yoktur.

İşgal olunmuş Azerbaycan topraklarında mücadeleyi veya Türkiye'de uydurma Ermeni iddialarına karşı mücadeleyi bu ülkelerin demokrasi mücadelesinden ayrı düşünmek doğru sayılmaz. Mevcut durumu, hakların olmaması yerel hukukun çiğnenmesi uluslararası hukukun kurallarına saygısızlığı doğurmuştur. "Önce toprak, sonra hukuk ve demokrasi veya önce hukuk ve demokrasi, sonra toprak" mantığının, kökünden yanlış olduğunu göstermekle beraber işgal, toprak, hukuk ve demokrasi uğruna mücadelenin eş zamanlı olduğunun altını çizerek belirtmek istiyoruz. Bu konseptin zıddı olan, sorunun çözümünün ertelenmesi, tehdit ve şantaj gibi tavrılar, Ermenistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonundaki mevcut rejimlerin menfaatlerine uygun davranış şekilleridir.

Nüfuz bakımından Slavlardan sonra ikinci sırada olan Müslüman Türkler ordu-

dan ve askeri hizmetten her zaman uzak tutulmuştur. Çarlık Rusya'sından başlanan bu durum Sovyetler Birliği dağılana kadar devam etmiştir. Türk-Ermeni ilişkilerinde özellikle savaş zamanlarında Ermeni askerlerine subay ve üst subaylarına Rusya tarafından özel bir ayrıcalık tanınmıştır.

Bu hususla ilgili örnek belgeler "III. Bölüm: Sözde Ermeni soykırımını çürüten belge ve araştırmalardan örnekler" bölümünde yer almıştır.

Araştırmacı Fikret Bağirov'un "Azerbaycan'da Çarizmin göç politikası- 1830-1914"³ adlı kitabında istatistik ağırlıklı kaynaklarla Azerbaycan'a dışarıdan gerçekleştirilen göçlerin istatistik tasviri verilmiştir. Bizce bu kitabın Türkçeye çevrilmesi faydalı olurdu.

Bu arada, belge olarak Rus-Kafkas Ordusu Kurmay Başkanı Tuğgeneral L. M. Bolhovitov'un 11 Aralık 1918 tarihli resmi Ermeni raporundan birkaç noktaya dikkat çekmek istiyoruz...⁴

"Uydurma Dağlık Karabağ devleti", uluslararası hukuku görmezden gelmek, mevcut anlaşmaları, hukuki belgeleri çiğnemek demektir. Fakat Azerbaycan Cumhuriyeti hudutları içerisinde yaşamış ve yaşayacak Ermenilerin de, Türklerin de, insan haklarına saygılı demokratik rejim talebi haklı sayılmaktadır.

Bu sınırlar ve haklar içinde gerçekleştirilen mücadelede Ermenilere de, Türklere de hak kazandırmamak olmaz. Fakat bu hakkın yalnız Ermenistan'da olduğunu düşünmek de yanlıştır. Uluslararası hukukların ihlal edilmesi dünyada çok büyük fesatlara, savaşımlara neden olabilir. Veya Türkiye'den toprak, tazminat talebi, tarihi, hukuki, ahlaki bakımdan yol verilmez bir eylemdir. Ülkelerin bölünmüş,

(3) Фикрет Багиров, Переселенческая политика царизма в Азербайджане: 1830-1914, Москва, 2009. (Fikret Bağirov, Pereselençeskaya politika çarizma v Azerbaydjane: 1830-1914, Moskova, 2009)

(4) Bk. Rus-Kafkas Ordusu Kurmay Başkanı Tuğgeneral L. M. Bolhovitov, 11 Aralık 1915 tarihli resmi Ermeni raporu, (Haz. Mehmet Perincek, İstanbul, 2010, 3. baskı)

uluslararası hukukla tespit edilmiş sınırlarını bozmak, dünyayı yeniden şekillendirmek girişimi, çağdaş dünyada yeni felaketlere kapı açmaktan, faşizan eylemlerden başka bir şey değildir.

Kimsenin akılla kavga etmesi imkânsızdır. Yurttaşlık, vatandaşlık, insan hakları gibi kavramlar da ilk önce akıl işidir. Mevlana, “Akıl yoksa yoksun. Kalbin yoksa hiç yoksun.” diyor. Bu sözü söyleyen Mevlana, duyguların ve aklın rolünü o kadar mükemmel belirtmiştir ki, bu felsefenin devlet hayatı için de önemli olduğu kuşkusuzdur.

İnsan kendi duygularıyla hayvana da bağlıdır. Fakat insani duygular bizi Tanrıya bağlıyor. Akılla ve kötü duygulardan arınmış hissiyatımızla yalnız insani problemlerimizi değil, ülke, devlet, bölge problemlerimizin de çözülebileceğine inanıyoruz.

Unutmayalım ki, insanı hayvanla ve elbette ki, şeytanla birleştiren, savaş, kötü ihtiras, intikam, kin ve başkasını öldürme duygusudur. İnsanı Allah’la birleştiren barış, hoşgörü, affetme, bağışlama gücü ve aşktır.

Etnik iddialarla ve aşırı milli duygularla yazılan tarih yazımı, dünyada Ermeni tarihçiliğinin hastalığı olarak bilinmektedir. Küçüklük ve yetersizlik kompleksine dayanan bu tarih yazımı “Bizden eski halk yoktur. Hz. İsa, Ermenidir. Bütün tarih bizim omuzlarımızdadır” gibi iddialarla bilimsel tarih değil, eğlenceli ve yabani tarih veya masal, mit-tarih yazmak mümkündür.

Siyasete de sızmış olan bu bakış, ciddi bilimsel tarih yazımı için en büyük tehlikedir. Bunun gibi tarih hastalığına Azerbaycan’da da Türkoloji’de de rastlanır.

M. Acı’nın, A. Ferzeli’nin, T. Nuvedili’nin, F. Celilov’un Etrüsk, Sümerlerle ilgili yazıları bu doğrultudadır. Bu yalan tarih iddialarının İsa Peygamberin Türk olmasının kanıtı, bilimsel olmadan, bilime dayanmadan söylenmesi önemsizdir.

Eski Sümer, Elam, Akkad, Çin, Hint, Slav kaynaklarını, dillerini öğrenmeden, araştırmadan “Biz tarih yaratan Türkler.” şeklinde haykırmak, bir duygu fırtınasından ve hayalden, duygu taşkınlığından başka bir şey değildir.

Hiç tesadüfi değildir ki, eski dilleri bilen ve eski tarih araştıran Yüsif Yüsifov’un, Mirali Seyidov’un, Ziya Bünyatov’un bilimsel geleneği Azerbaycan’da moda değildir. İpuçlarını R. Açıyan’ın verdiği Eski Ermenicenin (Grabar) Yeni Ermeniceye (Aşğrabar) dönüşmesinde Türkçenin etkin rolü, konsepti, Azerbaycan Türkolojisinde geliştirilerek konseptleştirilmiştir.

Eğitim için yabancı ülkelere gönderilen öğrenciler, bu işlerden uzaktır veya uzak tutulmaktadır. Herkes hukukçu, ekonomist veya uluslararası uzmanı olmak istiyor. Eski Sümer veya Eski Çinceyi öğrenmek kimsenin umurunda değildir. Sonuçta bu ciddi alanı, amatörler, palavracılar işgal etmiş oluyor.

Türk-Ermeni ilişkilerinin bilimsel yöntemle, bilimsel metotla, akademik yöntemle, metodolojiyle bir sıra gerçeklerin ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Yalanın daha cazip olduğu zamanda ve zeminde hiçbir ciddi bilimden söz dahi edilemez.

Biz ismini zikrettiğimiz bilim adamlarının ciddi bilim araştırmalarını yalanlama, aşağılama niyetinde değiliz.

Mesela, F. Celilov’un dil araştırmaları ciddiyetiyle seçilmektedir. Veya onun Ermeni dili ve tarihi üzerindeki tespitleri de önemlidir. Murat Acı’nın zaman-zaman Ermenileri ve Ermeni tarihini, zaman-zaman da Türkleri ve Türk tarihini göklere yükseltmesi bilimsel dayanakların ve ekolleşmiş tarih yazımının olmamasının belirtisidir.

Tarih yazımı, yöntem, ölçü-biçim içinde olmazsa önemini kaybeder. Şunu da unutmayalım ki, tarih, yalnız düşmanlık ve savaş değildir. Tarih daha çok dostluk ve barıştır. Hoşgörü ve karşılıklı anlaşmadır.

Rüzgâr ekenin fırtına biçtiğini de unutmamak gerekir. Günümüzde teknoloji ve bilim çağında, tarih de edebiyat da sağlam edebi değerler üzerine kurulmalıdır.

Bilim ve sanat adamlarının düşünüp taşınıp ortaya koyabileceği bilim ve sanat eserlerinin aşığılama amaçlı görüşlerden, yalanlardan arınmış olacağını söyleyecek olursak bu konuda umarız yanılmayız.

Yeni dünya için yeniden başlamak evresidir. 1815-1915-2015 tarih sıralamasına dikkat edersek her yüzyılda yenilenen dünya belirtilerinin oluştuğunu görebiliriz. 2015 yılı arifesinde oluşmakta olan yeni dünyanın parametreleri de ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Avrasya’da, Kafkaslarda, Yakın Doğu’da oluşacak durum Ermenilerin iddialarının boş olduğunu ve Ermenistan’ın gelecek yeni dünyadaki yerinin komşularla sıfır problemle birlikte yaşamak işbirliğinde ortak kültür atmosferine alışması gerektirmektedir. Eski görüşler ve iddialar Ermenistan’ı küreselleşen dünyadan koparır ve gelişen bölgenin dışında bırakır. Bu durum ise Ermeni halkı için gerçek bir trajediye dönüşür.

Hıristiyan dünyası için doğuda, özellikle Müslümanlığın merkezi sayılan Orta Doğu’da Hıristiyan Ermenilerin yaşaması “Batı Ermenistan” olarak adlandırılan uydurma devletin varlığı, Kafkaslarda Ermenistan devletinin gelişmesi o Hıristiyan çevrelere, onların Müslümanlara baskısı, soykırım ve asimilasyon iddiaları ayrı bir politik önem taşımaktadır. Haçlı seferlerinin Müslüman ülkelerine oynanan oyunların bedeli olarak propaganda edilmektedir. Menfaatle dikkate alınmakla bu türlü propaganda malzemesi halen gündemdedir.

Azerbaycan ve Ermenistan iktidarları “ruh ikizi” suçlamasını doğrular niteliktedir. Özellikle demokrasiye karşı barışmaz tavırları söz konusu iktidarları “ruh ikizleri” benzetmesinin en güzel örneğidir. Karanlık senaryolar Ermenistan’ı aydınlığa çıkaramaz.

Tepeden yönetim kemikleşmiş ve değişime dirençli stratejilerle eski siyasi alışkanlıkları da ortadan kaldırmak imkânsızdır. Uzlaşma, ısrar ve fedakârlık ister. Nihayet beyaz değil, savaşa yol açmış olur.

İstisare ve uzlaşma arayışları, demokrasi olgunluğu olmayan ortamda çözüm yolları da tükenmektedir. Herhalde şimdi bu durumun esas sorumlusu işgalci Ermenistan’dır.

Türkiye ile vizeyi kaldırmadan Azerbaycan’ın siyasi takıntıları hala da kendi gücünü korumaktadır. Azerbaycan’da antidemokratik rejimi görmezden gelen ve “bir millet iki devlet” özdeyişini eylem, faaliyet için değil kuru slogan olarak kullanan Azerbaycan yönetimi, Türkiye ile ortak problemlerinin çözülmesinden daha fazla Moskova’ya ve Tahran’a zaman-zaman da Washington’a, Paris’e, Londra’ya kafa tutmakla güya dengeli politika gerçekleştirmektedir. Kardeşliği demokrasi aleyhine, birliğe dönüştürmek demokrasi değerlerine darbedir.

Petrolü ve enerji yollarını anti demokrasi ve otoriter rejimlerin garantisi, güvencesi olarak görenler, çifte standart uygulamış olmakta ki, bu da süper devletlerin çıkar değerirmenine su dökmeye benzer. Problem de kangrenleştirilmiş olur.

Biz, Rusya, büyük güçler derken, mütevazı, alçakgönüllü Rus halkını, Puşkin, Dostyevskiy, Tolstoy, Lermontov, Repin, Çaykovskiy... Rusya’sını değil, sömürgeci, işgalci, arabozucu, baskıcı Rusya’yı, Çar Nikolay, Lenin, Stalin Rusya’sını kastediyoruz.

Günümüzde ekonomik kriz, yaşayan, dünyadan kopmuş, demokrasi bunalım içine düşmüş Rusya’nın Türkiye-Ermenistan münakaşalarının derinleştirmekle eskiye dayanan stratejisinin ömrünü yaşatmak istiyor. Resmi Rusya, Ermeni diasporası, Avrupa’nın ayrı-ayrı politik daireleri, sivil toplum örgütleri, Taşnaksutyun sempatanları, Ermeni-Türk probleminin çözülmemesi münaka-

şanın derinleştirmesi için ellerinden geleni yapıyorlar.

Akan kan ve gözyaşlarının dinmesini istemeyen söz konusu güçler, sıradan Ermenilerin sıkıntılarını işsizliğini, göç mecburiyetini, kaçak işçiliği, baskılarını değil, kendi menfaatlerinin strateji çıkarlarının peşindedir.

Bir yazarın söylediği gibi “Geçmiş öfkeyle yıkabilirsiniz, ama geleceği öfkeyle kuramazsınız.”, öfke yumağının içinde çözüm bekleyen sözde Dağlık Karabağ devleti ve sözde Ermeni soykırımı iddiaları, çözümü ağır bir dönemece sokmuştur. Acaba bu ağır sorunların çözümü için bir şans kalmış mıdır?

Bu sorunun cevabı sorunun kendi içindedir. Evet! Dünyada çözümü bulunmayan çok az şey kaldı. Bu sorunu çözümsüzlükten çözülebilirliğe yönlendirmenin yolu, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan’dan daha ziyade dünyanın büyük devletlerinden, büyük güç merkezlerden geçmektedir.

Rasyonel düşüncenin, sabır ve azmin, ümidin zafer kazanacağı kuşkusuzdur. Fakat bu zaferin gerçekleşmesi için görülecek işler, atılacak adımlar yeterli değildir.

Türkiye’nin Ermenistan’la sınırlarının açılması meselesine gelince, bunu az kalsın milli felaket, milli kayıp, olarak savunulara hak vermek akıl mantık işi değildir. Biz Türkiye’nin Ermenistan’la sınırlarını açma konseptini olumlu bulmaktayız.

Bu siyaset komşularla sıfır problem politikasının bir parçasıdır. Her şeyden evvel şunu belirtelim ki, yüz binlerce kaçak Ermeni, Ermenistan’la sınır bölgesi olan Türkiye topraklarında çalışmaktadırlar. Bir diğer yönden Gürcistan üzerinden her türlü ticaret yapılmaktadır. Bakü’nün ve Erivan’ın mafya güçleri irili ufaklı her türlü ticareti gizli bir şekilde gerçekleştiriyorlar ki, bu hususta medyada onlarca yazı bulunmaktadır.

Demek ki, sınırın kapalı veya açık olması görecelidir. Sonuçta sınırın açılması Er-

menileri büyük güçlerin etki alanından kurtulmasını hızlandırır.

Dışlanmış Ermeni, Türkiye ile kaynaşıp karışmış Ermeni’den kat-kat tehlikelidir. Rusya bu kozu ustalıkla kullanıyor. Biraz şaka da olsa burada şunu belirtelim ki Ermenistan’da yaşayan 2.300.000 Ermeni’yi Türkiye’de muhtar, kaymakam, idareci gibi görevlere atasan dahi Ermeni nüfusu yetersiz kalır.

Barışa giden yolda uluslararası camiyanın tatmin edilmesinde sınırların açılması olumlu bir hava yaratmış olur. Ve halk diplomasisinin yollarını açmış olur. Yalnızlığa itilen, Rusya’ya muhtaç bırakılan Ermeni, Türkiye’de Türklerle kaynaşıp karışmış Ermeni ile karşılaştırılırsa ikisinin arasındaki büyük farkı görmemek mümkün değildir.

Biz konunun dışına çıkmamak için Azerbaycan-Ermenistan arasındaki gizli ticaret ve ekonomik ilişkiler üzerinde durmak istemiyoruz. Herhalde sınırlar meselesinin Türkiye ve Azerbaycan’ın kamuoyunda geniş müzakeresine ihtiyaç vardır.

Gelişen Azerbaycan ekonomisinin ve Azerbaycan’ın bulunduğu coğrafyadaki enerji projeleri Avrupa ve Avrasya’daki önemi tartışılmazdır. Ermenistan’ın bu projelerin dışında kalması, Ermenistan’ın dünyadan kopma felaketi olarak sayılabilir.

Ermeni diasporasının belli gücü ve olanakları ABD’de son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Ermeni meselesini gündemde tutmayı başardı. ABD Cumhurbaşkanı Barack Obama’nın seçim öncesinde seçicilerine verdiği söz, sözde Ermeni soykırımının kongrede tanınması ile ilgiliydi. Fakat tarih ve insanlık karşısındaki sorumluluğunu anlayan Barack Obama, sözde Ermeni soykırımının 24 Nisan sembolik gününde soykırım kelimesini kullanmadı. Ermenileri kıskırtmamak için ve onlarla bağlarını koparmamak için Ermenilerin kendi dillerinde kullandığı “MEDS YEGHERN” (Büyük felaket) kelimesini kullandı. Ermenice söylenmiş soykırım kavra-

mının, kelimesinin eş anlamlısı olan “MEDS YEGHERN” aslında “ne şiş yansın, ne de kebab” yaklaşımının ifadesidir.

Bu terim elbette ki, Ermenileri tatmin etmedi. Çünkü normal bir düşünce, bu kavramı yalnız Ermeniler için değil, o zamanlar o coğrafyada yaşayan bütün insanların, halkların, azınlıkların felaketi olarak algılamaktadır.

Bu kavramın yorumladığımız şekilde kabul edilmesi sözde Ermeni soykırımını gü-rültüsünün etkisini azaltmakla, tarihi gerçeği ortaya çıkarmak için temel rolü oynayabilir. Büyük felaket, halkların-Türkiye Türklerinin, Azerbaycan Türklerinin, Kürtlerin, Ermenilerin... trajedisidir.

Ermenilerle Türkler arasında oluşturulmuş tarihi düşmanlığı, “dolma davası”, “Sarı Gelin” seviyesinden koparmanın zamanı çoktan yetmiştir.

Ermenicede içerisindeki kelimeleri Türkçe, Arapça, Farsça olan İslam kavramlarını içeren onlarca atasözü ve deyim çoktur. Hint-Avrupa dil ailesinden olsa da kelime alıntıları ve sentaks yapıları Türkçe olan Ermeni dilinin Türkçeye yakınlığı, asırlar boyunca süren işbirliği, gönül birliği, dostluk ve yakınlıklarla oluşmuştur. Müzik ve edebiyat alanında da durum aynıdır. Ortak kültür ilişkileri olarak değerlendirecek olursak müzik aletlerinin adları ve müzik tekniği, makam ve âşık müziğinin Ermeni kültürüne etkisi tartışılmazdır.

Ermeni müziğinin Türk müziğine etkisini de görmezden gelmek olmaz. Sınırları kesin şekilde bilinmeyen ve kimin kimden alınması sorunu açığa kavuşturulmayan bu etkileşim ve ortaklık tarihi birliğin ve yakınlığın en önemli göstergesidir.

Osmanlı Devleti sınırlarında ve Azerbaycan’da yaşamış Ermeni bestecilerinin, mimarlarının uzun uzadıya listesini vermek istemiyorum. Azerbaycan’ın müzik tarihi araştırmacısı Firudin Şuşinski onları gerekli olduğu kadar vermiştir.

Azerbaycanlı besteci Andrey Babayev ve kemençe ustası Nevton Grigoryan’ı zikretmek bence yeterlidir. Ünlü Ermeni bestecisi Aram Haçaturyan Azerbaycan müziğinin ve büyük Azerbaycan bestecisi Üzeyir Hacıbeyli’nin onu nasıl etkilediğini ve Üzeyir Beyin onun için ekol olduğunu defalarca vurgulamıştır.

Felaket, düşmanlık, normal doğal etkileşimi, ortak değerleri gölgede bırakmaktadır, aşırı milliyetçilik, objektif bakışı ve değerlendirmeyi reddediyorsa bu şartlar içinde objektif ilkeler de dışlanmış olur.

Ermeniler yeryüzünde yegâne millettir ki, Türklerle aile bağlantısı kültür, gelenek ve görenek ilişkileri bu kadar kaynayıp karışmış durumdadır. Bu tarihi süreci ayırıcı güçler, marjinal akımlar yıpratmaya çalışmış, devlet işi bırakmaya özenmiş, tarihi süreci, kültür ilişkileri ve ortaklığı görmezden gelmiştir. Bu güçlerin ağına düşmüş, beyni zehirlenmiş isyancı, işgalci, fırsatçı, fitneci Ermeni, asla Türkün dostu değildir. Türkün dostu, onun sofrasının hakkını bilen, iyiliği unutmayan, ihaneti aklının ucundan dahi geçirmeyen, emek ve sanat adamı Ermeni temennisizliğiyle, hoşgörüsüyle, samimiyetiyle Türkün dostudur.

Hiç tesadüf değil ki, Fuzuli ile ilgili en muhteşem eserlerden birini ve yine Azerbaycan’ın ünlü âşıklarından Âşık Aleskerle ilgili en güzel eseri Ermeni asıllı yazarlar yazmıştır. Ünlü bilim ve sanat adamı Maryetti Şaginyan, Celil Memmedkuluzade’nin “Posta Kutusu” adlı hikâyesinin dünya edebiyatının en güzel aşk hikâyesi olduğunu yazmıştır.

S. Paracanov’un filmleri bu etkileşim ve ortak değerler gerçeği üzerinde kurulmuştur. Onlarca Ermeni kaynağı da Türk kültürünün, dilinin Ermeni kültürünü, dilini etkilene hakikatini doğrulamaktadır.

Dağlık Karabağ’da Ermeni düğünlerine, şenliklerine Azerbaycanlı şarkıcı ve müzisyenlerin davet edilmesi, özellikle Azerbay-

canlı sanatçısı olmadan Ermeni düşünlerinin ne kadar sönük olduğunun şahitlerinden biri de benim. Kafkaslara özgü gelenek ve göreneklerin çoğu ortakdır - Türkü de Gürcü'yü de Ermeni'yi de Lezgiyi de Avarı da Çeçeni de kapsayan veya kapsayabilen niteliktedir. Aynı kültür çevresi, aynı zevk ve medeniyet algılaması asırlar boyunca bu halkları birbirine kenetlemiştir.

Büyük güçlerin ötekileştirme, bölücülük stratejisi, fitne, fesat tohumları, zaman-zaman filizlenip boy gösterse de tarihten gelen temel ağ darbeler olsa da, sarsılma da büsbütün dağılıp çökmemiştir. Bize göre "hasta millet" kavramı doğru değildir. Fakat hasta millet olmasa da milletlerin zaman zaman hastalandığı, sağduyudan akıldan yoksun bir şekilde yaşamaya zorlandığı devirler olmuştur. Mesela, Kant'ı, Heygel'i, Gothe'yi, Wagner'i yetiştiren Alman halkının 20-30'lu yıllarda faşizm vebasına yakalanması ve bundan dolayı yaşanan trajediler, bunun en basit örneğidir.

Arap-Yahudi, Pakistan-Hindistan, Ermeni-Türk düşmanlıkları da milletlerin hasta zamanlarından kalma bir hakikattir. Büyük güçlerin ektiği tohumlar sayesinde insanlar ölmüş, kanlar akıtılmış, göçler başını alıp gitmiş, sonuçta düşmanlıklar derinleşmiş, büyük güçler amaçlarına ulaşmışlardır.

"Büyük Ermenistan" uydurması ve hayali sevdası, olta rolü oynamış, zavallı Ermeni halkı için macera dolu bir yolun başlangıcı olmuştur. Bu yolda iki güç karşı karşıya gelmiştir - bir tarafta hoşgörü, ortak kültür, her türlü işbirliği, dostluk, kardeşlik ve diğer tarafta birbirini çekemezlik, nefret, kin, savaş, kan, işgal ve göç.

Milletin geçici hastalıklarının tedavisi akıldan, kültürden, hoşgörüden, dostluktan geçer. Zaman değiştikçe bu iki gücün göreceki ilişkisi de değişmiştir.

Geçtiğimiz günlerde Bakü'de "Как армяне ненавидят свою нацию или устами

знаменитых людей мира" (Ermeniler Nasıl Kendi Milletini Sevmezler Veya Dünyanın Ünlü Adamlarının Dilinden) adlı kitap yayınlanmıştır. Burada Prof. Leo'dan, Gevorg Aslan'dan, R. Açaryan'dan, H. Abovyan'dan, Yegişe Çarens'ten, A. S. Puşkin'den, A. S. Griboyedov'dan, V. L. Veliçko'dan, A. Aninski'den, F. Engels'ten, K. Marks'tan, A. Düma'dan, Adamets'ten, İ. Çavşavadze'den vb. Ermeni halkını aşağılayan olumsuz yönlerini öne çeken özdeyişler verilmiştir. Aynı tipli kitap Ermenistan'da Türkler aleyhine defalarca yayınlanmıştır.

Biz her iki taraftan bu yaklaşımı yanlış olduğunu düşünüyoruz. Bağlamından ayrılmış fikirleri bir millete isnat etmek, altını çizmek doğru değildir. Barışa götürecek yolda bu gibi kitapları, makaleleri olumsuz olduğunu göstermeyi kendimize borç biliyoruz.

Dünyada ebedi düşmanlıklar yoktur. Biz, insanların dini, inancı, mutlu yaşam ülkesi, nesillerin dünya değerlerine kavuşma ümidi, ekonomik bağlılık, kültür diyalogları ve kültür kavuşmaları, akliselim er geç zafer kazanacağına inancımız sonsuzdur.

Sümer formatlı bilim, sanat, yönetim, üretim beş bin yıldır dünyada yaygındır. Eski Çin, Eski Hint, Eski İran, Eski Yunan, Eski Türk kaynaklı yaşam ve düşünce klişeleri, müzik ve her türlü sanat sistemleri, medeniyetlerin varisliğini ortak kodlara bağlı değişim ve dönüşümü yansıtır, bu türlü tartışmaların temelsizliği ortaya çıkmış olur. Mesela, dolmanın kimin olmasında değil, dolmanın nasıl hazırlanmasında, kültür özünü lüğündedir. İnsanlar ve tarih için önemli olan "Sarı Gelin" türküsünün, Azerbaycanlı ünlü ses sanatçısı Alim Kasımov'un veya Erzurumlu bir türkücünün büyük bir ustalıklarla okunmasıdır.

Kasparyan balaban (mey) enstrümanı ile "Sarı Gelin" türküsünü güzel seslendiriyorsa o, söz konusu türkiye de yeni yaşam kazandırmış oluyor.

Bu ortak kültür değerlerinin “Dünyada her şey benimdir. En eski kültür benim kültürümdür” gibi kavgaların günümüz dünyası mantığına sığmıyor. İnsanlığın medeniyet değerlerinin sistemi tarihlik ve çağdaşlık bağlarının diyalektiği ortak köklere dayanmaktadır.

Ermenilerin dışlanması, yalnızlığa itilmesi, yanlış politikaların ürünüdür. “Dede Korkut”taki Tepegöz isimli canavar vuruldukça büyüyor ve kavim için tehlikeli, önü alınamayan bir yaratık haline geliyordu. Dışlanmanın sonucu olumlu sonlandırılmaz. Türkiye’nin çağdaş dış ilişkileri vizyonu, statükoya, düşmanlık tabularına karşıdır.

Türkiye’nin komşularla sıfır problem politikası uygulamaları, ülkenin gücüne güç katmış olacaktır. Türkiye’nin devlet ve millet olarak ötekileştirmeye karşı olması, hoşgörü mantalitesi Türk devletçilik geleneği ve Türk insanının felsefi, psikolojik kapasitesi de bunu doğrular niteliktedir.

Devletçilik geleneği olan milletlerin efendi olması doğaldır. Bu yolda da Türkiye çok büyük bunalımlar yaşamaya mecbur edilmiştir. 30’lu yıllarda Stalin’in Türkiye’ye baskıları, 2.Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin ve Avrupa ülkelerinin baskı ve oyunları, unutmadan son 50-60 yılda yaşanan darbeler, demokrasi alanında gelişim, statüko savunucularının ülkenin değişim ve dönüşümüne tepkileri, terör acıları, sarsıntıları, Türkiye’nin ulaşması gereken büyük gelişim hızını nasıl engellediği gözler önündedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne 2011 Haziran seçimleri bu yolda bu engellere karşı Türkiye’nin dik duruşunu ve kamuoyunun objektif seçimini sergilemiş oldu.

Yeni anayasa yolunun açılması ve Kürt probleminin çözülmesi artık kimsede bir kuşku uyandırmıyor.

Komşularla sıfır problem politikası, batıda Edirne-Sofya, doğuda Erzurum-Van-

Iğdır-Hopa-Tiflis-Bakü-Tebriz, güneyde Gaziantep-Halep, kuzeyde Trabzon-Kırım-Kiev-Moskova-Minsk örneğinde nasıl etkili olduğunu herkes görmektedir. Şehirlerin ticari, kültürel ilişkileri, ülkelerin doğal ilişkilerini sembolize etmektedir.

Ermenistan’ın işgalci tavrı, sorunun çözümüne olumsuz yaklaşımı sıradan Ermeni insanının seçimi değil Ermenistan’ı kontrolünde tutan dış güçlerin çıkar politikalarının sonucudur. Ekonominin çöküşü, kaçak Ermeni işçiliğinin yaygınlaşması, işsizlik, Ermenistan’da durumun hiçte iç açıcı olmadığını göstergesidir.

Bölgesel enerji projelerinin dışında kalması, Ermenistan’ın ekonomisini ciddi bir şekilde olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum devam ettikçe daha da büyük kayıpların yaşanacağı şüphe götürmemektedir.

İşgal edilmiş Azerbaycan toprakları, Ermenistan’ın Rusya’ya bağımlılığını gün geçtikçe artırmakla beraber ülkenin dünyaya entegrasyonunu da büyük ölçüde engellemektedir.

İddialar, yalanlar karın doyurmuyor. Tarih boyunca devlet geleneği olmayan veya çok az ve yetersiz olan bu toplum her zaman güçlünün yanında olmuştur. Son devletleri de Rusya stratejisinin bir parçası olarak kurulmuştur. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra burada Rusya’nın politik, ekonomik, askeri ağırlığı sürmektedir.

Bu tür baskıların Azerbaycan üzerinde de olmadığını savunmuyoruz fakat kıyasladığınızda Ermenistan bu hususta daha ileridedir. Azerbaycan’ın batıya entegrasyonu, Rusya’nın engellemelerine rağmen büyük mesafe katletmiştir. Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Azerbaycan’ın büyük strateji zaferi sayılabilir.

Azerbaycan’ın şu anki problemi, demokrasi ve işgal olunmuş toprakların geri alınmasıdır. Bu problemlerin çözüleceği kesindir. Ve bu kesinliği koşullandıran Türkiye-

Azerbaycan politik, ekonomik, kültürel, teknolojik işbirliğidir.

Bütün engellere, oyunlara, sancılara rağmen, garantisini millet ve tarihin verdiği bu dostluk, işbirliği, bu dostluğun işbirliğinin artacağına, yaşanan bütün problemlerin çözüme kavuşacağına inanıyoruz.

Semavi dinlerin de, felsefi dinlerin de, Dede Korkut'un da, Sasunlu Davit'in de, Narekasi'nin de, Nizami'nin de, Mevlana'nın da, Rustavelli'nin de, Şekspir'in de, Leonardo da Vinç'nin de, Servantes'in de, Sayat Nova'nın da, Dostoyevskiy ve Tolstoy'un da dedikleri gerçek barış, dostluk, hoşgörü, mutluluk ve insanlıktır.

İnsanlığın beş bin yıllık dini değerlerinden, edebi, felsefi servetinden kaçmak, saklanmak imkânsızdır. Soykırımlar, asimilasyonlar, adil olmayan savaşlar, münakaşalar bir gün başladığı gibi biter. Onların tarihte bıraktığı dersler ise her zaman yaşar ve bir örnek teşkil eder. İnsanlığın büyük yolu böyledir.

Bu bağlamda Hz. Peygamberimizin "Yalancı bizden değildir." sözünü hatırlatmak yerinde olurdu. Bu gerçek Müslüman için de Hıristiyan için de aynıdır.

Dünyanın devletçilik tarihi, devlet kültürü ve geleneği olan, bir ifadeyle efendi olan milletlerinin sayısı pek fazla değildir. Efendi olmak politik, ekonomik, kültürel güç demektir. Efendilik, ötekileştirmeyi sevmemek, bu ayrımcılığı kabullenmemektir.

Türkler fetih sırasında birlikte yaşamalı oldukları milletleri ne dışlamamış, ne de hor görmüşlerdir. Fakat ötekileştirmedeği bu milletler zaman-zaman Türkün başına bela olmuştur: Yakın Doğuda da, Balkanlarda da, Kafkaslarda da. Ermeniler de Türklerin ötekileştirmedeği milletlerdendi. Sadakati ile sanatı, mesleği ile eğitimi ile kışkırtılan, oynatılan, maşa olarak kullanılan Ermenilerin en büyük trajedisi onların kendi kendilerine yaptıklarıdır.

Azerbaycanlıların barış hususunda ısrarı yenilmiş ve toprağı işgal olmuş ülke olarak mantıklı sayılmaz. Büyük devlet olarak Türkiye için Ermeni talepleri ciddi sayılabılır. Bu bakımdan Türkiye'nin toleranslı siyasi davranışı doğaldır. Fakat % 20 toprağı işgal edilmiş 1.000.000 göçkünü olan Azerbaycan'ın düşürüldüğü durum, onun barış elçisi olmasını engellemektedir.

Bu yolda atılan adımlara cevap vermek, strateji olarak barış yollarını aramak, Türkiye ile omuz omuza ilerlemek Azerbaycan için çok önemlidir.

Ermenistan dünya resmi teşkilatlarının ve kamuoyunun taleplerini anlayışla karşılasa ve Barış masasına koşulsuz oturursa bu ağır münakaşaya son verilebilir.

Biz derdin çaresinin dert olmadığını söyleyenlerin ve bilenlerin yanındayız. İnsanın da, milletin de dertlerini yok etmek ve iyileştirmek için bazı tavizler gerekmektedir.

Benim doğduğum Cebrayil bölgesinin kuzeyinde, batısında Dağlık Karabağ'ın Hadrut, Banazor, Herekül, Dolanlar vb. köyleri ve kasabaları vardır. Dağlı taşlı bu yerlerde yaşayan, haftada bir Cebrayil kasabasına hafta pazarına gelip dut rakısı, şarap, kaş armut, lahana, domates, salatalık turşusu satan, kazandığı paraya ailesi için giyim kuşam alan Ermeniler sakinliği, sanata ve mesleğe yatkınlığı ile seçilirlerdi. Bizim dededen kalma evimiz de her zaman rahmetle andığımız Nikolay adlı bir Ermeni usta tarafından inşa edilmişti.

Enstrümanda büyük yeteneğe sahip Vano'nun tar çalması, Nikolay'ın "kara zurnası", Armayıs'ın meyini unutmak insafsızlık olurdu. Ses, gırtlak bakımından Ermeniler şansız olsa da, enstrümanda gerçekten de Allah onlara büyük yetenek bağışlamış.

Ermeni köylülerin eşekle toprak taşıyıp kayalar, taşlar üzerinde çeşit-çeşit sebze, yetiştirmesi benim hafızamda Ermenilerin sı-

kıntısı, azabı olarak simgelenmiştir. Hruşçev zamanı eşek sahiplerine büyük vergi konulduğu için bölgede çayırklar, bozkırlar, başıboş Ermeni eşekleri ile dolmuştu. Dostum Ali Polat “Azap Yüklü Eşek” adlı kitabında bunları çok güzel bir şekilde betimlemiştir.

Gittiğim Ermeni düşünceleri, yaşları, düzeni, kendine özgünlüğü ve bizimle ortak yanları ve yönleri ile hafızamdan hiç silinmemektedir. Büyük oyunların küçük piyonları olan, sıradan Ermeniler, 80’li yılların sonunda çok değişmişti. Baskı, yalan, Türk’e dost Ermeni’yi, Türk’e düşman Ermeni yapmıştı. Rusya’nın kirli oyunları, diasporanın nemalanma ihtirası, dostu düşman yapmayı başarmıştı.

Aslında Azerbaycan’ın da, Ermenistan’ın da tarafsız-nötr devlet gibi yaşaması, Kafkas evinin silahsız kuşağa dönüştürülmesi çağdaş dünyanın enerji, gıda, kültür ve sanat, turizm, bilim, sağlık alanlarının güvencesi demektir. İsmi bereket ve güzellikle özdeşleşmiş Kafkas’ın savaştan uzak tutulması, silahsızlaştırılması, yalnız bölgenin değil, dünyanın mutluluk, saadet merkezi olabilir.

Dünyanın büyük güçleri ve Kafkasya halklarının kendileri bu şans derinden düşünüp araştırmaları gerekmektedir ve bunun zamanı geldi.

Biz Ermenistan arşivlerinde bu sürecin olumlu yönde olmasını engelleyebilecek belgelerin olmadığına inanıyoruz. Elde olanlar ise Rusya, Gürcistan, İngiltere, Almanya, ABD arşivlerindedir. Ve bu belgeler büyük felaketi birlikte yaşanan Türk-Ermeni felaketine ayna tutmaktadır.

Ermenilerin sorunun çözümünde Nuh deyip Peygamber dememeleri ve olumsuz tavırları Rusya ve Ermeni diasporasından kaynaklanmaktadır. Yalan ayakta durabilir, fakat yürümez. Bu yalanların yürümeyeceğine, bütün insanlığın er geç gerçeği bileceği, oynanan oyunlara, yaşanan trajedilere son verile-

ceği gün yakındadır ve bu günün gelmesine kısa bir zaman kalmıştır.

2015 yılı sözde Ermeni soykırımının yüzyıllığı değil, yüz yıl süren fesadın, çekişmenin, yalan üzerine kurulmuş stratejilerinin, palavralarının, dağılmasının, yok olmasının, tarihten insanlığın yüz karası olarak silinmesinin bayramı olarak kutlanacağına inanıyoruz.

Tarihteki kardeş, komşu savaşları er geç tarihin kendisine gömülmüştür. Avrupa’da süregelen 30 yıllık 100 yıllık savaşlar bugünkü çağdaş Avrupa birliği ile sonuçlanmıştır. Milyonlarca insanın ölümü, Rusya ve Almanya’nın çağdaş ilişkilerini, dostluğunu engelleyemedi.

Kafkaslarda da böyle bir barışın ve kültür birliğinin - “Kafkas evi” nin olması yüzyıllardan süregelen doğal bir arzunun gerçekleşmesi demektir. Bundan dolayıdır ki biz kitabı “Kafkasya Evi” adı altında ayrı bir bölüm vermeye uygun gördük.

Ermeni halkı iyi bilir ki, işlemediği, kullanmadığı toprak onun değildir. Mayınlanmış, uyuşturucu tarlasına dönüştürülmüş, yakılmış toprağın Ermeni halkına ne faydası olabilir ki.

Başkasına ait toprağa sahiplenmek ebedi savaş ve korku kaynağıdır. Şunu da unutmamalıyız ki şimdi dünyada top tüfek savaşı bitmiştir. Şimdi dünyada gıda, tarım, su savaşının başlaması göz önünde bulundurulursa Azerbaycan’a ait bereketli toprakların %20`sinin Rus ordusunun yardımı ve işbirlikçiliği ile işgal altında tutulması yalnız Azerbaycan Türklerine karşı değil, tüm insanlığa karşı işlenen bir suçtur. Demokratik dünyanın bu felaketi görmezden gelmesi adaletsizlikten başka bir şey değildir. Ve bu adaletsizliğin bir gün mutlaka biteceğine dair inancımız tamdır.

Akillerin, kanat önderlerinin, aksakalların, yazarların, bilim ve sanat adamlarının devamlı istişaresi, diyalogu, halk diplomasisi-

nin geniş imkânları kamuoyu faaliyetleri, bu kör düğümü çözmekte faydalı olabilir.

Dünyanın ünlü barış elçileri ve sanat, bilim adamları bu barışı sağlamak için bir an önce faaliyete geçmeli, kanayan yaraları, akan kanları, gözyaşlarını durdurmak için çaba göstermelidirler.

Ve bu yol tıkanamaz, mantığı yalnız Kafkaslara değil, bütün dünyayı rahatsız etmelidir.

Aynen dünkü Bosna'da, bugünkü Filistin'deki gibi. Kofi Annan'ın söylediği gibi "Dünyanın bir parçasında açlık, sefalet var ise, yaralardan kan akıyorsa dünya mutlu olmaz."

1915 olaylarından sonra 3 nesil değişmiştir. Azerbaycan bu trajediyi defalarca yaşamıştır. Sözde zafer kazanmış Ermeniler, mutlu olamamıştır. Çağdaş dünya değerlerinden uzak kalmıştır. Büyüteçle bu trajedinin bir tarafını büyütüp de diğer tarafını görmezlikten gelmek Türkün de Ermeni'nin de çare yollarını tıkamaktadır. "Sözde felaket yaşamış milletin" "büyük Ermenistan" iddialarını tarihin paradoksuna, çelişkisine dönüştürmek gerçeklik duygusunu, rasyonel yaklaşımı kaybetmekten başka bir şey değildir.

Kendini tarihine hapis etmekle tarihini sevmek başka başka şeylerdir. Vatanın tarihini bilmeden, kalben sevmeden yarını inşa etmek mümkün değildir. Fakat kendini tarihe hapis etmekle, uydurulmuş mitlere tapınmakla, trajedi edebiyatı uydurmakla, nefretin üzerine hoşgörülü, sevgi dolu çağdaş insan yetiştirmek bir araya sığmaz.

Bir Türk veya Ermeni gencinin dünyaya açılması komşularıyla her türlü ekonomik, bilimsel, kültürel ilişkiler içinde olması güçlü ve mutlu Azerbaycan'ın veya Ermenistan'ın temel taşı olabilir. Mutluluk, saadet, insanı ve dünya hayatını sevmekten iyi komşuluktan, imandan, şükran duygularından, omuz omuza yaşamaktan ve çalışmaktan geçer.

Hiç tesadüfi değildir ki, 1905 yılında Ermeni-Türk çatışması ortaya çıktığı, ilk trajedilerin yaşandığı zamanda ünlü Azerbaycan şairi M. A. Sabir "Beynelmilel" şiirini yazmış, bu münakaşayı körükleyenleri "fitne-yi şeytan" olarak adlandırmış, C. Memmetkuluza-de "Kemençe" dramında bu tarihi dostluğun temelini, psikolojik yanlarını edebi bir biçimde canlandırmıştır.

Aynı fikri ve duyguları aynı içtenlikle H. Tumanyan, H. Abovyan, A. İshakyan... de ifade etmiştir. Tarihten, hafızalardan dikenini değil, gülü koparmak, küllü değil, ateşi almak insanların kurtuluş, hilas yolu ise, bu gerçeği Ermeni de, Türk de derinden derine anlamalı, bu doğrultuda geleceğe yol almalıdır.

Bunu da vurgulamak gerekir ki Sovyet ideoloji sisteminde sözde Ermeni soykırımı propagandası, özellikle 20-30-40'lı yıllarda azalmış, Sovyetler Birliği içinde bütünlüğü sağlamak için resmi düşmanlık siyasetinden çekinilmiştir. Bu tez, ayrıca incelenmeli, bütün faktörler dikkate alınmalıdır. Mesela 20. yıllarda Lenin-Atatürk dostluğu ve yakınlaşmaları anti-emperyalist mücadelenin birleştirici makamları Sovyetlerin Kafkaslarda Ermeni devletini kurduktan sonra, sözde Ermeni soykırım planlarının arka plana geçtiğini vurgulamak gerekir. 40'lı yılların sonlarında Ermenistan arazisinden Azerbaycan Türklerinin göçe mecbur edilmesi siyasetini, Türkiye'ye karşı 30-40'lı yıllarda başlanan propaganda savaşını, Türkiye'den toprak iddialarını Ermeni meselesinden Sovyet devleti önderlerinden A. Mikoyan'ın Ermeni merkezli gizli siyaset sisteminden ayrı düşünmek olmaz. Bu meseleleri tarihçi alim C. Hasanlı objektif bir şekilde araştırmış ve önemli tespitler ortaya çıkarmıştır.⁵

Biz bu kaynağa yeniden döneceğiz. Yeri gelmişken o yılların açık ve gizli politika belgeleri tümüyle Moskova, Sn-Peterburg,

(5) Вк. Вк. Дж. Гасанлы. Русская революция и Азербайджан (трудный путь к независимости 1917-1920), Москва, 2011, 408-428. (Dj.Gasanlı. Russkaya revolyutsiya i Azerbaydjan (trudnyy put` k nezavisimosti 1917 - 1920) Moskva, 2011)

Bakü, Tiflis arşivlerinde korunmaktadır. Özellikle Sovyet Komünist Partisi Politbüro'su'nun ve KGB'nin arşivi daha da zengin ve kapasitelidir.

Bu meseleden bahsederken bir faktörü unutmamalıyız. Sovyet devrinde Erivan yakınlarında Eçmiyedzin'de soykırım abide kompleksi dikilmiş, sinsi bir şekilde anti-Türk ve anti-Türkiye siyaseti sürdürülmüştür. Bu gizli ve açık faaliyet 50-60-70-80'li yıllarda devam ettirilmiştir. Hiç tesadüf değildir ki Azerbaycan'ın hem Ermenilerin hem Azerbaycan Türklerinin birlikte yaşadığı Dağlık Karabağ bölgesinde başlayan ilk itiraz ve mitingler Sovyet sisteminin hazırladığı bir plandı.

Diğer yönden bakacak olursak Dağlık Karabağ olayları, Sovyetler Birliğinin dağılması için Sovyetlerin içinde ve dışında hazırlanmış planın önemli bir parçasıydı. Buna göre de Ermeni meselesi de, Dağlık Karabağ olayları da bir bütünlük içinde ele alınmalı ve analiz edilmelidir. Sovyet-Batı ilişkili çevreler, Ermeni diasporası, bir sistem olarak alınıp araştırılırsa yakın tarihin bu büyük münakaşası objektif şekilde aydınlığa kavuşturulur.

Kesinlikle gerçek dışı olan Ermeni soykırımı iddialarını konunun uzmanı olan bilim adamları iki düzlemde ele almayı tavsiye etmekte. Birincisi devletlerarası savaş ortamında. Bu durumda Türkiye'ye karşı 250.000 Ermeni piyadesi ve asker savaşmıştır: 200.000 Rusya tarafında, 5.000 Fransa tarafında. 1. Dünya Savaşında Ermeni askerlerinin önemli bir kısmı savaş sırasında öldürülmüştür. Savaş sırasındaki Ermeni komitelerinin ve Ermeni isyancıların ve ceza gruplarının mühim bir kısmını da öldürülenlere ilave etmek gerekiyor.

Ermeni gönüllü birliklerinin terörü de her iki taraftan önemli kayıplara neden olmuştur. Bu karşılıklı kırımlar bir diğer deyişle olaylarda hangi taraftan ne kadar insanın öldüğünü hesaplamak zordur. Osmanlı Türkiye'si vatan savunmasını yaparken Ermeniler,

emperyalist güçler tarafından ihanete sürüklenmiş, ölmeyi ve öldürmeyi göze alarak ihanetin içinde yer almışlardır.

Moskova Askeri Tarihi Arşivinde Ermenistan'ın Başbakanı Bolşevikleri değil Taşnaksutyun temsil eden O. Kaçaznuni'nin hatıra ve notları, konuşma metinleri bu olayların özünü açmakta en ciddi kaynaklar arasındadır.⁶

Ermeni devlet adamları A. B. Karenyan'ın, B. A. Boryan'ın, A. A. Lalayan'ın ve başka işin içinde olup da olayları vicdanla değerlendiren Ermeni asıllı siyaset, bilim ve fikir adamlarının, tarihçilerin değerlendirmeleri, notları, hatıraları çok ciddi önem taşımaktadır.

A. A. Lalayan'ın Ermenistan Devlet Arşivinde bulunan F. 65. D. 116, Y. 96'da verilmiş notları hukuki belge niteliğindedir.⁷ Kafkas ordu karargâhına bağlı Askeri Mahkeme Dairesinin 1014 Sayılı kararında Rus ordusundaki Ermeni askerlerin 26 Müslüman kadının ırzına geçerek öldürmeleri idamı mahkûm edilmişlerin belgesi bu notların arasındadır.

Yeri gelmişken Ermenilerin gizli faaliyetlerini ve savaş sırasında Türklere karşı yaptıklarını incelemek için Rus askeri komutanlarının hatıra, not ve belge nitelikli el yazmaları ve yayınlanmış kitapları da önemlidir.

Burada biz örnek olarak V. Yudenic'in, Bolhovitnov'un ve diğerlerinin notlarından örneklere dikkatlerinizi çekmek istiyoruz. (Bk. IV. BÖLÜM: Belgeler)

Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan'ın 21 Haziran 2011 tarihinde Strasbourg'da Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Genel Kurumunda Ankara'ya yüklenerek söylediği "Ermeni soykırımını Türkiye'de bu nesil tanıyacak ve bu konuyu gelecek kuşak-

(6) O. Kaçaznuni, (Ermenistan'ın İlk Başbakanı). Taşnak Partisinin Yapacağı Bir Şey Yok (1923 parti konferansına rapor) Çeviri: Arif Acaloğlu, İstanbul, 2006.

(7) Bk. A. A. Lalayan, Taşnak Partisinin Karşı Devrimci Rolü (1914-1923), Çeviri Kayhan Yükseler, İstanbul, 2006.

lara bırakmayacaktır.” fikri mantıksızlıktan başka bir şey değildir. Türkiye ile Azerbaycan’ın Ermenistan’a ambargo uyguladığını iddia eden S. Sarkisyan, ne kadar gülünç olsa da sözde Dağlık Karabağ devletinin Avrupa’nın bir parçası olduğunu söylemesi akıl ve mantık dışıdır.

Rusya’dan yönetilen S. Sarkisyan nedense işgal altında bulunan Azerbaycan toprakları hakkında bir kelime de konuşmamaktadır. Bunun yanı sıra gazetecilerin Ermenistan’da demokrasi ve hukukun, insan haklarının en düşük seviyesini yaşayan Ermenistan durumuyla bağlı hiç bir açıklama bulunmamaktadır.

Bir cumhurbaşkanının bu kadar sorumsuz konuşmasına anlam vermek mümkün değildir. Şöyle bir söz vardır, “Tarih bizimle oyun oynuyor.” Belki de biz tarihle oyun oynuyoruz. Tarihın belleği değil, bizim belleğimiz karışıktır. Unutkanız. Barışın ılık rüzgârını savaşın sert iklimine değiştirmek mümkün mü?

Zavallı Ermeni’yi piyon yapan büyük güçler neden bu kadar acımasızlar. Gerçeğin yolu bir, yalanın yolu bindir. Barışın yolu imandan geçer. “Taşı eteğinden dökmek” deyimini İncil’den gelen kelimedir.

Düşmanın kafasını yarmak için toplanmış taşları etekten yere dökmenin zamanı gelmiştir.

Ne Azerbaycan’ın maliye imkânlarının problemin anahtarı olarak vurgulanması ne Azerbaycan Savunma Bakanlığı bütçesinin Ermenistan’ın yıllık bütçesinden yüksek olmasının problemin çözümünde temel nitelik olduğunu düşünmüyoruz. Azerbaycan’ı ırkçılıkla suçlamak, galip edası sergilemek, Ermeni halkının düşüncesi değil Ermenistan’ın yüksek yönetici bürokrasisinin fikridir. Ve aslında Ermenistan’ın esiri olduğu büyük güçlerin menfaatlerine hizmet etmektedir.

Ermenistan yönetiminin Rusya’ya tam bağlılığı, Azerbaycan’ın dengeli politika aksa-

nında oynadığı oyunlar bu probleme çözüm getireceği hususunda inancımızı zora sokmaktadır.

Ben bugünlerde hiçbir sonuç getirmeyen Kazan görüşmelerinden sonra (24.06.2011) Bakü ve Erivan’ın yazılı ve görsel medya açıklamalarını ve tartışmaları dinledim. Yine de her iki tarafın karşılıklı suçlamaları tatmin edici değildi. İlk önce şunu belirtelim ki, bu münakaşanın başyapımcısı ve yönetmeni Rusya’nın sözde bu problemi çözebileceğine inanmak, basit düşünce ürünüdür. Akli başında olan herkes iyi bilir ki Rusya’nın moderatörlüğü veya arabozuculuğu bu işi çıkmaza sokacaktır.

Hocalı soykırımının organizatörü ve gerçekleştircilerinden biri olan Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan’ın Kazan görüşmelerindeki konuşmaları ve onun bundan evvel Strاسبurg’daki tutumu yapıcı olmaktan çok uzaktı. Bu tür yıkıcı yaklaşım, çözüme yaklaşmanın değil uzaklaşmanın belirtisidir. Bu arada Azerbaycan’ın tavrının olumlu olduğunu iddia etmek yanlış olurdu. Azerbaycan hükümetinin sorunun çözümündeki sakin tavrı yönetimin iktidar ömrünü uzatmaya hizmet etmektedir.

İster Ermenistan’ın isterse de Azerbaycan’ın uluslararası politika uzmanlarının, gazetecilerin açıklamaları, problemin çözümüne değil halkı kandırmaya, iktidarlarını propaganda etmeye, bu yolda demokrasiyi çıkmaza sokmak oyunlarıdır. Oyalama, sıradan insanları beyinlerini yıkama, çaresizlik bunalımına sokma, ümitsizliğe sevk etme, gerçeği unutturma, savaşı değil savaş imitasyonu sergileme, idarecilerin politik çıkarlarına hizmet ediyorsa bu işin çözüleceğine kuşku da artmış olur.

Resmi Azerbaycan’ın Azerbaycan halkının bakışlarının zıddı olarak Türkiye’yi zaman -zaman kapı arkasında bırakmak çabaları, çözüme kavuşturma girişimlerini, tehlikeye, riske sokmakta olduğunu da belirtmek isteriz.

Avrupa Birliği sınırlarının Güney Kafkasya'ı kendi içine alması Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan sorunlarının sonu olacağına inancımız büyüktür. Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya'da yalnız sosyal, ekonomik dengeleri değil sosyal psikolojisi, politik yaklaşımı, demokrasi karşıtı önyargıları da ortadan kaldıracığına eminiz. Bu yolda büyük mesafe kat etmiş Türkiye'nin otoritesi, tutumu, rolü ve girişimleri büyük önem taşımaktadır.

Bu süreci engelleyebilecek başlıca güç yine de resmi Rusya'dır. Rusya'nın demokrasiye aykırı politik tutumu, güç ve baskıya dayanan stratejileri, Avrupa Birliği'nin başarısız alternatifi olarak da küreselleşen dünya konjunktürlerinin zıddıdır. Rusya'da yaşanan ve yaşanacak olan demokrasi hareketleri, sosyo-ekonomik-kültürel sürecin komşu ülkeler ve bölge politikasına etkileri, parametreleri de değiştirileceği kuşkusuzdur.

26 Avrupa Birliği'nin ve ABD'nin bu çözüm yolundaki faaliyetlerinin kapsamlı, çok yönlü ve etkin olmasına fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır.

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında oluşuna bu yeni eğitim sistemi gelecek kuvvetlerin yerleştirme biçimini, ideolojik stratejiyi ve taktiği belirlemek bakımından önemlidir. Burada Ermeni meselesinin altı çizilmelidir.

Bir zamanlar Dağlık Karabağ adlı "siyasi kilitlenme"nin şifresinin çözümü Sovyetler Birliği'nin elindeydi. 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldı. Onun yerini Rusya Federasyonu ve ayrı-ayrı Cumhuriyetler aldı. Sovyetler Birliği dağılsa da politik, ekonomik, diplomatik baskı, etki altında tutma, "otorite bölgesi" muamelesi yapma devam etti. Bu sistem Putin rejimi zamanında daha da ileriye gitti.

Politik formatı Birleşik Devletler Birliği olarak adlandırılrsa da bu sistem Rusya'nın egemenliğini korumaktan başka bir şey değildi.

Ermenistan Parlamentosunda silahlı müdahale ile sonuçlanmış olaylar, sözde Dağlık Karabağ Devleti ile bağlı gerçekleştirilen oyunlar, Ermenistan'ın Rusya tarafından silahlandırılması, Erivan yakınlarında eski nükleer santralin yalnız Ermenistan için değil, bütün bölge ülkeleri için tehlike kaynağı olarak kalması, Azerbaycan'da Rusya tarafından yönetilen Gabele Radar İstasyonu Askeri Üssü'nün varlığı, enerji yollarının belirlenmesinde özellikle Nabuko anlaşması ile ilgili tartışmalar... Rusya'nın hala devam eden bölgesel otoritesini göstermektedir.

Sorunun çözümünde ABD ve AB ülkelerinin arabuluculuk davranışı bu şifrenin çözümünde iştirak eden kuvvetlerin olduğunu göstermektedir. AB Minsk grubunun etkin olmayan faaliyeti Azerbaycan da Ermenistan da dâhil olmakla şifre anahtarının en az beş yere ayrıldığı göstermektedir. Burada Türkiye'nin, İran'ın ve İsrail'in rolünü görmezlikten gelmek olmaz. Her zaman Azerbaycan'ın yanında var olan tek ülke Türkiye'dir.

Diğer ülkelerin çifte standart politikası çözümü zorlaştırmaktadır.

Ölümünden birkaç ay evvel Hrant Matevosyan'un "Ben gerçeği bilen son Ermeni'yim. Benden sonra dünyada Ermeni kalmayacak. Maalesef kalmayacak." şeklinde Rus gazeteciye yaptığı açıklaması bende çok derin hisler uyandırmıştı. O günden bu yana bu ifade kulağımda adeta kalıcı bir seda yaratmıştır.

Bu keder dolu ve çok derin anlamlı itiraf, Orhan Pamuk'un kendi halkının, tarihini haksız olarak sorgulamasından daha da kıymetlidir. Çünkü bir gerçektir. Milliyetçiliğin buram-buram yükseldiği, ölümün, felaketin hazırlandığı zamanda Hrant "Mesrop" hikâyesini yazmış ve bu gereksiz şemsiyenin alçakların, şerefsizlerin, intikamcılarının sığınak yeri olduğunu açıklamıştır. Tıpkı Mirze Celil'in "Kemençe" dramında iki halkın trajedisini tam samimiyetle kaleme aldığı gibi, aynı şekilde Sabir'in "Beynelmilel" şiirinde tarihi

kardeşlik duygusu ve düşüncelerin ideoloji olarak değil, düşman elinin gerçekleştirebildiği oyunun, kurgunun gösterdiği gibi...

Hrant öldü. Ermeni olmayan Ermeniler Narekusi, Sayat Nova, A.İsaakyan, Nalbandyan, S.Paracanov vb. kanından, düşüncesinden olmayan Ermeniler tarihi vatan adlandırdıkları Karabağ'ı Rus ordusu gücü ve güdümüyle işgal ettiler.

Ben Hrant'ın ölümünü 2-3 ay geç öğrendim. Öğrendiğim zaman da derinden sarsıldım. Dâhilerin de Vatanı ve Milleti olmaz. Olsa da göreceli olur.

Ben o ağır ölümün üzerine bir yazı yazmayı kendime borç bildim ve "Bir Damla Göz Yaşı" adlı o makaleyi yazdım. Bu makaleyi de o yılların en güzel gazetesi olan "Avrupa Gazeti" gazetesinde yayınlattım. O yazıyı sizlerle de paylaşmak istiyorum.

"Geçen ayların soğuk kış günlerinin birinde Hrant Matevosyan öldü. Eceliyle mi yoksa hastalıktan mı öldü, bilmiyorum. Bildiğim tek şey büyük bir yazarın bu dünyadan göçüp gitmesiydi. Ermenistan - Azerbaycan savaşı ve Rusların yardımlarıyla işgal olunmuş Azerbaycan toprakları, tek bir ifadeyle, ağır ve acı savaş koşulları Hrant Matevosyan hakkındaki yüreğimin derinlerinde gelen samimi sözleri yazmama olanak tanımıyor. Ben bu küçük nekrolog (ölen kişiyle ilgili yazı) yazısını yazmakla bir kahramanlık yaptığımı sanmıyorum. Fakat Hrant'ı Rusça çevirisinden okumuş edebiyatçının, politikanın, savaşın, haksız yere akıtılan kanların kalın perdesini kapatarak, ben kendi vicdanımla baş başa kaldığım zaman, onun fısıltıyla ve belki de içinden konuşarak diyebileceği bir cümleyle benim asla kuşku yok: "Bir deha yazar öldü... Çok yazık..." Gerçekten de yazık.

Bu kelimeleri yazarken, geçen yüzyılın 70-80'li yıllarında Hrant Matevosyan'la ilgili kırılgan, sonu olmayan edebi tartışmaları hatırladım. O yılların keder içinde olan Aydın'ı, Natic'ı, Şahmar'ı, Vidadin'i hatırlıyorum.

Ermenistan'ın Erivan bölgesinde, Azerbaycan'ın Kazah bölgesi köylerinin birinde doğmuş, iki yakın ve uzak, dost ve düşman medeniyetin kavşağında. Hrant'ın bazı hikâyelerinde sayfa- sayfa Türkçe konuşmalar Ermenice veya Türkçe metnin içinde veriliyor. Türkçe veya yeni Anayasamızın tabirince Azeri çobanların diyalogu, konuşma dilinde Terekeme ağızlıdır. Hrant'ın çocukluktan hafızasında kalmış bu kelimelerin mistik ruhu olduğuna inanmıyorum. Çobanlar koyunlar, ot, ağaç, at üzerine konuşuyorlar.

Hrant için Ermeni dilinde, Ermeni kültüründe ve Ermeni bilincinde bir Türk kodu, Türk şifresi vardır. Yani halı bir koddur, makam bir koddur, destan, şiir bir koddur. Bunun kodsuz Ermeni kültürü yoktur. Bunu söylerken bir şeyler hatırlıyor gibiyim. Deha ve hasta Ermeni asıllı Sergey Paracanov "Âşık Garip", "Suram Kalesi Üzerine Efsane", "Nar Çiçeği" filmlerinde Azerbaycan Türkücüsü Âlim Kasimov'un sesinden, halı, minyatür sanatında yaşayan kodları anlatmıştır. Ne çalıştığı Tiflis'in sözü geçen insanları, ne de Erivan'dan Ermeni baskıları onu kendi fikrinden vazgeçmeye mecbur edememişti.

Bizce, büyük sanatlar ve büyük fikirler milli çıkarların savunulmasından daha ziyade insan hakikatlerinin söylenmesini üstün tutmuştur. Kurban verilmiş milli istekler kazanılmış sanat başarısının yanında küçük kalmıştır.

Ve Hrant Matevosyan Türk ile Ermeni'nin karşı karşıya gelmesinde Ermeni kültürünün, Ermeni varlığının neler kaybettiğini herkesten iyi biliyordu. Onun 1991 yılında "Azatlık" radyosundaki konuşmasını çok iyi hatırlıyorum: "Ermeni halkı bir yüzyılda üç medeniyet merkezini kaybetti: İstanbul, Tiflis, Bakü".

Yazarı derinden kederlendiren bu trajedi Zori Balayan, Silva Kaputikyan gibiler için yükseliş, uyanış sayılmıştı. Hrant son büyük eseri "Taşkent" romanında, Ermeni halkının kurtulabilmesi üzerine zor olacak çık-

mazlardan yazıyordu. Hrant'ın ideolojileşmiş millet kavramının ortaya çıkışı, büyük güçlerin elinde oyuncığa çevrilmesinden başka bir şey değildi.

Ermeni asıllı ressam Saroyan'ın çizdiği sarı dağlar, yeşil dereler, Ermeni asıllı Haçaturyan'ın hem dem soluğuyla üflediği mey, kendine hoca bildiği Azeri Üzeyir Hacibeyli'nin dupduru ses "pınarından" su içmişti. Onun bestelediği operalar, baleler gücünü kandan, intikamdan, kinden değil, dertten, acıdan, uzun yılların üzüntülerinden almıştı. Haçaturyan'ın icazlı müziğinin temelinde Türk makamı, türküsü, halayı, Üzeyir müziği vardı. Saroyan'ın resimlerinde Türk halısının renkleri yaşamaktaydı. Ve Hrant kilisede mum yakıp dua okumak için, ibadet yapmak için yaşmalıdır. Kilise asla intikam almak için bir mekân değildir. Bu türlü "fikir milleti" kurgulamak, aşırı uçlara kaçmaktan başka bir şey değildir. Hrant'ın eski Ermenice'yi (Grabarı) yeni Ermenice'ye (Aşgrabara) çeviren gücün Türkçe olduğunu yazmak Açaryan'a bilimsel liyakat, şeref getirmiştir. Bağramyan'ın "Dede Korkut" kitabında, Nesimi'de Türk sözleri araması bilimsellikten yoksundur ve ciddiyetsizlikten başka bir şey değildir. Kendi milletini deliler gibi seven büyük Azerbaycan yazarı Mirze Celil'in 20.y.y.ın başlarında gözyaşı ve felaket için değil, barış ve insanlık için yazmıştır. O, ideolojiden zehirlenmiş Ermeni'den değil de insan olan Ermeni'den yazmıştır. Hrant da Mirze Celil gibi Göyçe gölünün kıyı sularının dibinden bir avuç alıp keder dolu sesle şöyle diyor: "Siz çoksunuz. Bu göldeki kumlar ve balıklar kadar çoksunuz". Türkün çokluğunun ebedi varlığı Ermeni halkının Rus kucağındaki "kahramanlığı", yaşlanmış Ermeni halkının yönetilen muhacir benliği Hrant'ı kederlendiriyordu. Bu yaşlı milletin yarını ona karanlıktan da karanlık görünüyordu.

Hrant Matevosyan, yaşadığı yıllarda demeçlerinin birinde o açık bir şekilde "milletimin gözü bulanıp ve ben bu gözü bulanık millete bakamıyorum". Kendi milletini seven

ve ondan hiç bir şey temenni etmeyen yazar sayısı belli olan Ermeni halkını sayısı bilinmeyen Türk halkıyla düşman olarak görmek istemiyor.

"Ben annemi yazıyorum. Benim anamdan daha çok azap çeken kimse yok. Ben onun azaplarını yazıyorum." söyleyen Hrant, yaşananları düşmanlık gibi değil, kurtarma, ümit, yaşam hakkı gibi anlamlandırıyor. Ruslara ve Farslara göre işgale uğramış Azerbaycan'ın her köyünde bir Ermeni yerleştiren yine Ermeni yetmez. Hazırda Ermenistan Cumhuriyetinde 2 milyondan bir az fazla nüfus yaşıyor. Türkiye'de bütün Ermeniler kaymakam, belediye başkanı, muhtar görevine atansa da yine Ermeni sayısı yeterli olmaz. Mesele nüfusta değil, demokratik değerlerde, insanların refahında, eğitim düzeyinde ve hukuk devletinde, hukukun üstünlüğündedir.

Bu bakımdan Ermenistan'ın da, Azerbaycan'ın da problemleri yeterli kadardır. Türkiye belli sancılı yaşasa da, bu aşamaları başarıyla geçme sürecini yaşamaktadır. Model ülke olarak Türkiye Azerbaycan için de, Ermenistan için de örnek sayılabilir...

H. Matevosyan'ın Rusçaya çeviren Anait Bayandur'dur. Azerbaycan Türkçesine Rusçadan en başarılı çeviren merhum dostumuz Natik Seferov'dur. Bu çevirileri okuyup anladıkça "Hrant çağdaş dünyanın en büyük yazarlarından biridir" diyemiyorsun. Bu fikri yazmamaya ve Hrant'tan geçmiş zamanda konuşmak vicdani bakımdan doğru sayılmaz.

Rus yazarı A.Bitov, dostu Hrant Matevosyan'ın simasında Ermeni halkının etnik psikolojisinden, sanat dünyasından "Ermenistan dersleri" kitabını yazsa da, çok şeyi görmemiş ve tarafı yazarak geçmiştir. Yetenekli metropol yazarı Bitov egzotik Ermenistan'la gerçek Ermenistan'ı karıştırıp ve kız kardeşine aşık olduğu Hrant'ı edebiyat mafyası Vardkiş Petrosyan'la karıştırmış olmalı.

Nedense Doğuya gelen yazarlar Doğuyu doğululardan daha iyi bildiklerini sanmış ve büyük yanlışlar yapmışlar.

Doğuyu doğululardan daha iyi bilmek imkânsızdır. Tıpkı Rusya'yı ve Avrupa'yı biz Rusyalılardan, Avrupalılardan iyi bilemediğimiz gibi.

...Hrant Matevosyan gözlerini dünyaya yumdu. Elbette ki, milletçi yazarlar kadar ünlü ve sevimli olmasa da ona gözyaşı dökenler oldu.

...Yıllar geçecek, büyük sorunlar yaşatan Dağlık Karabağ meselesi de bitecek. Bu bağlamda zavallı halkı maceraya itenler lanetle hatırlanacaktır. Sanatçı Ermeni yine elinde kalem kuyumculuğunu yapacak. Şairler şiirlerini yazacak. Ustalar, işçiler kendi işleriyle uğraşacaklar, evler inşa edecek, kemeçe, mey, tar çalacaklar. Türk müziği yine onları ağlatacak, İstanbul'u, Bakü'yü hatırlatacak. Amerika'ya, Avrupa'ya göç eden "Büyük Ermenistan" hülyacıları hiç küçük Ermenistan'da da kalmayacak. Karabağ'da yaşamaya da utanacaklar.

Ve o zaman Hrant Matevosyan'ın kabirde kemikleri sızlayacak. Uzak memleketlerin, yurtların rüzgârları basit bir kabir taşının başı üstünden geçtikçe kendiyile o uzak memleketlerin, yurtların gözyaşları Hrant Matevosyan'ın Vatanı, Milleti için akıttığı bir damla gözyaşına karışacak..."

...Tarihin yüzlerce sorularına objektif cevap bulmak imkânsız. İster Ermenilerin, isterse de Türklerin tarihinin karanlık sayfalarının tümü aydınlanmış mı?

Türkler Kafkaslara, Anadolu'ya, Balkanlara İdil boyuna ne zaman geldi? Belki hiç gelmediler ve bu bölgelerde hep vardılar, bu topraklarda doğmuşlardı.

Kültür tarihinde, devletçilik tarihinde Türkler neler yaptılar?

Ermeniler kimdir? Onlar ne zaman geldiler? Geldiler mi? Neden Ermenilerin kültür tarihi var, fakat devletçilik tarihi bu kadar solgun ve kısadır?

İslam'a kadarki Türklerin dili, kültürü, dini-inancı hangi özelliği taşımıştır? İslam'dan sonraki Türklerin tarihte rolü nedir?

Ermenilerin dinini, dilini, kültürünü koşullandıran özellikler nelerdir? Albanlar Türk müdür, Ermeni midir? Hıristiyanlığın Türk, Kıpçak boyutları, kilise ve manastır farklılıkları Ermenilerin üstüne kondukları kültür mirası nelerdir? Kültür benimsemesi ve onun nedenleri Türk-Ermeni kültürünün ortaklığının nedenleri nelerdir?

Soruları artırmak ve yine kapsamını genişletmek mümkündür. Tarihe karışmış, ideolojiler politikalar yalanlar subjektiflikler halen aydınlığa kavuşmamıştır. Tarihin üstünü örtmüş sis ve karanlığın tamamen kalkması zordur.

Tarihe yüklenmiş felsefeyi belirleyen güç ve kudrettir, kalem tutan ellerdir.

Tarih barışa, hukuka, beraberliğe, refaha, mutluluğa, insanlığa hizmet ederse gelecek de aydınlanmış olur.

Tarih savaşa hukuksuzluğa, mutsuzluğa, insanlık dışı çılgınlığa yol açarsa, gelecek de karanlıklar, belirsizlikler içinde olur.

...Yükselen Türkiye'nin önüne geçmek isteyen güçler, dünya parlamentolarında 1915 Ermeni "soykırımını" kabul ettirmekle baskı unsuru oluşturmak çabası içerisinde. Fakat bu tavır uluslararası hukuka bir şey katmaz. Tarihçilerin, hukukçuların tartışabileceği problemleri siyasetçilerin tartışması çeşitli platformlarda ele alması aslında Ermeni diaspora faaliyetinin bir sonucudur ve asla çözüm yolu değildir.

Türkiye de, Azerbaycan da kapıyı açık tutar ve bilim tartışmasını ön planda tutarak çözüm bulmaya çalışır.

Herhalde demokrasi ülkeleri, uluslararası hukuk kriterleri esas alınmakla masaya yatırılabilir.

Başka ve hangi adım gerginliği artırmakla beraber, meselenin çözümsüzlüğüne yol açabilir.

İnsan odaklı olmayan herhangi bir tartışma politik oyundan uzağa gdememe gerçeğini unutmamalıdır.

Bu dünyada sınırların olmadığı bir yer yok. Sınır, görünen ve görünmeyen olabilir. Görünmeyen sınırlar görünen sınırlardan daha tehlikelidir.

Türk-Ermeni davası, görünmeyen sınırların ördüğü ağıdır. Ne Ermeni'nin ne de Türkün inanmadığı, anlamakta zorluk çektiği sınırların kalkması için iki koşul vardır: Birincisi sınırları kafalardan silmek, ikincisi sınır çekenlerin kendilerini silip atmak. Uzun uzadı konuşmaların bir şeye çare olabileceğine inanmıyoruz.

Hala Türk de, Ermeni de gece gündüz konuşur. Bir şair demiş ki "Tanrının kendisi de bizim susmamızı bekliyor ki o konuşsun."

Akıl zafere ulaşmayacaksa küçük ve olumsuz duygular bizi yenecek. Bu yenilgide kazanan olmayacak. Sonra Tanrı konuşacak:

Bu bekleyiş içinde anladım ki başımızın üstündeki gökler sınırsızmış. Fakat biz göklere bakmıyoruz ki. Karışık dünyanın karışık işleri bizi yere teslim etmişse de, çare yine de Allah'tandır. Milletlerin, ümmetlerin değil, insanlığın Allah'ına.

Dünyada fikirlerinden dolayı mahkûm olan ülkelerin başında Azerbaycan ve Ermenistan gelmektedir. Bu da durumun ne kadar vahim olduğunun göstergesidir. Üstüne üstlük büyük yolsuzluk yaşayan devletler içinde Ermenistan ve Azerbaycan ön sıralardadır. İşsizlik, dolandırıcılık, hukuksuzluk Ermenistan ve Azerbaycan'ı eşleştirmektedir.

Her şeyin başında vicdan gelir. Tanrı da tarih de sonunda vicdanla hesaplaşır. Amaçtan meşruu kılındığı ortamlarda olaylara bütün olarak bakmaktan ve araştırmaktan

başka çözüm yolu yoktur. Sağduyunun makul önerilerin karşılıklı uzlaşmaların denetimini yapan da vicdandır. Tarihi gerçeğin, adaletin, uluslararası hukukun üstünlüğünün temeli vicdanlı yaklaşımdır. Halklar vicdanlı olursa felaketler sona erer.

Önerilen bu raporu "Büyük Felaket, Ermeni Yalanları ve Hakikatin Özü (Araştırma ve Bilgiler)" kitabını ve şuanda da yayımlanmakta olan "Türk- Ermeni Edebi İlişkileri" kitabını, elliden fazla yayımlanmış makaleyi yazdıktan ve Ermeni meselesini konu etmiş yüzden fazla kitabı ve beş yüzden fazla Moskova, Bakü arşivlerinden toplanmış ve derlenmiş makale belgesini inceledikten sonra kaleme aldım.

Raporu yazarken tarafsız ortamı temel almaya, karşı tarafa da ön yargılı yaklaşmama ve düşman taraf olarak değil, münakaşanın bir diğer kanadı olarak algılamaya çalışmaktayız. Bu nahoş münakaşanın çözümü, tarafsız değerlendirme ve tarafsız hakemlere verilen bilgi ve belgelerle mümkündür.

Dünyada barışla bitmeyen savaş olmadığı için ve temel amaç münakaşanın çözümü ve barış yollarının aranması olduğu için yazdığımız raporda yüz yıldır devam eden karşılıklı suçlamalardan, iddialardan tahkir ve aşağılamalardan uzaklaşmaya çalışmışız.

2015 yılında insanlık, 1. Dünya Savaşı'nın 100. yıl dönümünü anacak, ondan çıkarılan dersleri inceleyecek ve bu bağlamda bizlerde Sözde Ermeni Soykırımı'nın Türkiye- Ermenistan, Azerbaycan- Ermenistan kapsamında ortaya çıkmış münakaşa ve problemlerinin çözüm yollarını araştırmaya çalışacağız.

Problemin öncelikle politik değil, tarihi bir mesele olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Bu savaşın doğurduğu trajedilerin ortadan kalkması, unutulması, barış yollarının açılması için gereken ilkeleri ve karşılıklı tavizler önem taşımaktadır. Özü itibarıyla yal-

nız Türk-Ermeni veya yalnız Azerbaycan Türkü- Ermeni soykırımı değil, mukatele yani karşılıklı kırım olan bu kanlı çarpışmanın asıl aktörlerinin objektif şekilde tarih masasına yatırılmasını temel adım olarak öneriyoruz. Bu açıdan Osmanlı, Rusya, Azerbaycan ve en önemlisi Ermenistan arşivlerindeki belgelerin incelenerek, tarihi ve hukuki biçimde değerlendirilmesi önemli rol oynamaktadır.

Ermenistan tarafının arşivlerin açılması konusundaki ısrarlı tutumunun problemin barışçıl çözümünün önünde temel engel olduğu kamuoyuna bildirilmelidir.

Türkiye ve Azerbaycan coğrafyasında binlerce Türk'ün, Ermeni'nin, Kürt'ün, Çerkez'in ölümü, göç ettirilmesi bu trajedinin dilinden, dininden, ırkından asılı olmayarak bölge insanının hepsinin yaşanmış olduğu felaket olarak değerlendirilmesi son derece önemli bir meseledir.

Bu tarihi olayların neden- sonuç ilişkisini Ermeni veya Müslüman'da aramak, o münakaşanın mahiyetinden uzaklaşmak demektir. Ağır felaket, büyük güçlerin; politik, ekonomik, askeri stratejilerinin ve oyunlarının sonucudur. Bu sonuç, 1.Dünya Savaşı zamanında dünya güç aktörleri İngiltere, Fransa, Avusturya- Macaristan, Almanya daha sonra ABD'nin kurduğu ve kurguladığı planlardan başka bir şey değildir. Bölgenin politik oyuncuları bu büyük oyunu kendi menfaatleri üzerine kurmuşlardır ve bu oyunun kurbanı; Türkiye, Azerbaycan nüfusu ve Ermeni halkı olmuştur.

Biz "Ermeni meselesi" olarak tanımlanan ve bilinen problemin çözüm yollarını ve bazı düşüncelerimizi sizlerle paylaşmak, kitapta sunulan meseleleri sonuçlandırmak istiyoruz. Rusya'nın yeni emperyalist veya Sovyetler Birliği'nin "yeni Avrasya" adıyla yeniden dönüştürülmesi politikası, birkaç yıl önce Gürcistan'da yaşanan Güney Osetya ve Abaza problemi, Ukrayna'da, Kırım'da baş veren meseleler, yarın Moldova'da, Dnestriyani'nda beklenen vahim olaylar, Karabağ

probleminin aynı politik aktör ve güçler tarafından gerçekleştirilen yeni jeostratejik senaryolardır.

Dünyaya soğuk savaşın yeniden gelmesi sürecinin, sıcak savaşlara kapı açmaya çağını kimse söyleyemez. Politikanın bu ağır satranç tahtasında Türk- Ermeni problemini dikkate almamak olmaz. Türkiye- Ermenistan, Azerbaycan- Ermenistan ilişkilerinin sert mecraya girmesi, bölge ve dünya barışı için çok büyük bir tehlikedir.

Sonuç

Biz söylediklerimizi ve gözlemlerimizi Türk Tarih Kurumunun eski Başkanı, Milletvekili Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun "1915 Olayları ve Ermeni "Soykırım" İddiaları" kitabının sonuç kısmında yer alan önemli bilgileri vererek bitirmek istiyoruz.

"...Uzun yıllar Ermeni Diasporası'nın yürüttüğü etkin propaganda nedeniyle, bugün dünyada geniş bir kitle, Ermenilere "soykırım" yapıldığını kabul etmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalar ve buna bağlı olarak sürdürülen bilgilendirme çalışmaları, Türkiye'deki kamuoyu üzerinde etkili olsa bile, dış kamuoyunu inandıklarından vazgeçirememektedir. Özellikle AB'nin Türkiye'ye tarih vermesiyle başlayan baskılar, "Ermeni soykırım iddialarını" gündeme taşımış ve Türk Tarih Kurumu'nun gerçekleştirdiği yabancı arşivlerdeki incelemeler, iddiaların geçersizliği konusunda somut delillerin kamuoyuna sunulmasını sağlamıştır. Her şeye rağmen, dünya kamuoyunu ikna etmek hala mümkün olamamaktadır. Bu yolda gösterilen bütün gayretler, özellikle Ermenilerin bilimsel tartışmayı kabul etmemesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüksek kademesinden, her iki ülke tarihçileri tarafından konunun araştırılması teklifi de Ermenilerce reddedilmiştir. Bu durum göstermektedir ki; Ermeniler, bilimsel platformda konunun tartışılmasını, ellerinde iddialarını kanıtlayabilecek delilleri

olmadığı için kabul etmemektedirler. Bütün bunlara karşılık bazı ülke parlamentolarında demokrasi kurallarına aykırı olarak “soykırım” kararları alınmakta, kimi ülkeler ise “soykırımı reddedenlere” cezai müeyyide uygulama kararları alarak ifade özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bu durumda yeni yöntemler belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.”⁸

...Dünyanın bazı parlamentolarında sözde Ermeni soykırımının meşru sayılması veya kabul edilmesi talihsiz bir komediden başka bir şey değildir. Bu çabalar, hakikatle bağdaşmıyor. Bu durum, konfliktlerin adaleli çözümünde kışkırtmacılıktan başka bir şey değildir. Bu devletleri, Türkiye ve Azerbaycan’ın düşmanı olarak saymak da doğru bir teşhis değildir. Politik ve diplomatik gaflet, menfaat, fayda, geleneksel husumet, büyük güçlerin ve diaspora baskılarının, hiçbir uluslararası hukuk geçerliliği olmayan bu politik oyunların hiçbir olumlu etkisinin gerçekleşmeyeceği âşikardır. Uydurma Dağlık Karabağ devletini tanıma oyunları da, toprak, tazminat, tanıma gibi boş iddialar olduğu gibi talihsiz palavralardır. Büyük teknolojik başarılar, ekonomik deneyimler elde eden, dünyadaki ekonomik krizden teğet geçen, demokrasi potansiyeli artmakta olan, Batı-Doğu enerji yollarının merkezinde olan bir Türkiye ile düşmanlığın ve barışmazlığın büyük zararlarına ilk uğracayak Ermenistan ve Ermeni halkıdır. Küreselleşen dünyada bu şekilde bir yalnızlaşma Ermeni halkına hiçbir fayda getirmez.

Ermenistan’ın bir barış adası olmasını, Dünya’nın sanat, bilim, özgürlük yuvası olmasını bütün kalbimizle istiyoruz. Binlerce yıllık komşumuzun, Rusya’nın ayakları altında olmasını, enerji yollarından ayrı düşmesini asla istemiyoruz. Her bir halk kendi güzelliğine, dininin, dilinin, kültürünün odaklarına yükselmeye layıktır. İşgalci damgasından, büyük güçlerin boyunduruğu altından olmaksızın, Rusya’nın çekim alanından, kıskacıdan kurtulmak Ermeni halkının doğal hakkıdır. İnanıyoruz ki, prangalardan kurtulmuş Er-

menistan halkı daha mutlu daha zengin, daha özgür olacaktır. Kafkasların demokratik, hukukî ve stratejik bir bölge olması Türkiye - Kafkas evi ile ilişkilidir. Bu tablo bütün dünya için bütün insanlık için beklenen olumlu bir tablodur. Dünya ve bölge barışı için, mutlu günler için daha fazla irade, temkin, erdem isteniyor. Milletimizi, vatanımızı, gelecek nesillerin saadetini korumak için dünya vatan-daşı olmamız için hava-su kadar önemli olan barışı istiyorsak bu idealler uğruna mücadeleyi sürdürmek, her bir Ermeni’nin ve Türk’ün kutsal görevi olmalıdır.

Yaşanan felaketin belgelerinin olduğu Moskova, Londra, Bakü, İstanbul, Erivan, Tiflis vs. arşivlerinin koşulsuz açılması, tarihçilerin her yerde araştırmalarını gerçekleştirmelerine olanak yaratılması, ortak ulusal veya uluslar arası komisyonlar kurulması, diyalogların, sempozyum ve kongrelerin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır.

Bulanık suda balık yakalamak birilerinin işine yarayabilir. Günlük politik ve askeri çıkarlar da bu barış konseptini engelleyebilir. Bu problemlerden nemalanan diasporanın maddi ve manevi merakları da suya düşebilir. Herhalde bu problemin uzatılması, karşı durmaların her şekilde güçlendirilmesi, bu problemin çözülmesini olumsuz yönde etkileyen güçlerin değirmenine su dökmektir.

Biz bütün Türk, Ermeni ve tüm dünya bilim adamlarının, sanat ve fikir insanlarının, taraf gözetmeden, subjektif yaklaşımdan uzak durarak, yuvarlak masa etrafında çalışması, hakikatin özünün ortaya çıkarılmasında yegane çıkış yolu olarak gözükmektedir. Kasıtlı olarak yapılmış yanlışları, abartılmış ve tahrik edilmiş bakışları, duygusal yaklaşımları da önemsiz sayabiliriz.

Tarihe bakarken tarihi bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Göreceli olsa da iyi insan, kötü insan vardır. Ancak iyi millet, kötü millet kavramı yanlıştır. Tarihte

(8) Bk. Y. Halaçoğlu, “1915 Olayları ve Ermeni ‘Soykırım’ İddiaları”, Ankara, 2007, s. 24-25.

belli güçlerin hazırladıkları öyle planlar, konseptler, projeler vardır ki ölümler, göçler, felaketler, soykırımlar o planın bir parçasıdır. Milletlerin, insanların bazen bu iki başlı ve çifte standartlı planların aktörleri olması bu felaketleri doğurmuştur.

Yaptığımız araştırmalarda-daha önce de bir kısmı açıklandığı gibi- Osmanlı yönetimi, günümüzdeki tabiriyle “soykırım” olarak kabul edilebilecek hiçbir uygulamada bulunmamıştır. Tehcirin, 1948’de esas anlamını bulan Yahudi soykırımıyla, uzaktan yakından alakası yoktur. Ayrıca Ermeniler dahil, hiç kimsenin “soykırım” olduğunu ortaya koyabilecek bir belgesi de bulunmamaktadır. Zaten bugüne kadar böyle bir belgenin yayınlanmamış olması da bunu göstermektedir. Buna karşılık yayınlanan Osmanlı Arşiv belgelerinde, asıl katliama Türklerin uğradıkları ortaya çıkmaktadır. Yabancı arşivlerdeki nüfus istatistiklerinden, 1914 ile 1919 yılları karşılaştırıldığında, nüfus azalmasının asıl Türkler veya Müslümanlar tarafında yaşandığı görülmektedir. Hele hele bu nüfus istatistikleri incelendiğinde 1,5 milyon Ermeni’nin öldürüldüğü iddiaları, pek gülünç kaçmıştır. Zira hemen bütün istatistikler Ermenilerin Osmanlı Devleti’ndeki toplam nüfusunu ortalama 1,5 milyon olarak göstermektedir. Arşivlerin açılması yönündeki isteklere karşılık, Osmanlı Arşivlerinin kısıtlama olmaksızın araştırmacılara açılması bile muhatapları tatmin etmemiştir. Esas olan, başta Fransa olmak üzere, o dönemin emperyalist devletlerinin Ermeni sorunundaki veballerini, onlarla gizli anlaşmalarını, yönlendirmelerini, silah yardımlarını ve hatta Osmanlı Devleti’ne karşı planlarını ortaya çıkaracak bir araştırmaya yanaşmamalarıdır. Bu ülkenin, “Türkler tarihiyle yüzleşmelidir” tarzındaki ifadeleri, gerçekte kendi tarihleriyle de yüzleşmek anlamına gelmeyecek midir? Ortak tarih komisyonu kurulması teklifi, aslında Türklerin tarihiyle yüzleşmeye hazır olduklarının bir göstergesi değil midir? Yoksa siyasi baskı olarak kullanılan bu konunun, ciddi araştırmalar sonunda

geri tepmesinden mi çekinilmektedir veya tam aksine Ermeni çetelerince katledilen 530 bin Müslüman’ın vebali altında ezilmekten mi korkulmaktadır?”

Kimsenin akılla kavga etmesi imkânsızdır. Yurttaşlık, vatandaşlık, insan hakları gibi kavramlar da ilk önce akıl işidir. Mevlana, “Aklın yoksa yoksun; kalbin yoksa hiç yoksun.” diyor. Bu sözü söyleyen Mevlana, duyguların ve aklın rolünü o kadar mükemmel belirtmiştir ki, bu felsefenin devlet hayatı için de önemli olduğu kuşkusuzdur.

Komşularla sıfır problem politikası uygulamaları, ülkenin gücüne güç katmış oluyor. Türkiye’nin devlet ve millet olarak öteki-leşirmeye karşı olması, hoşgörü mantalitesi Türk devletçilik geleneğine ve Türk insanının felsefi, psikolojik kapasitesine uygundur, diyebiliriz.

Türkiye Büyük Millet Meclisine son seçimlerde yeni anayasa yolunun açılması ve Kürt probleminin çözülmesi için gerçekleştirilen açılım artık kimsede bir kuşku uyandırmıyor.

Komşularla sıfır problem politikası, batıda Edirne-Sofya, doğuda Erzurum-Van-Iğdır-Hopa-Tiflis-Bakü-Tebriz, güneyde Gaziantep-Halep, kuzeyde Trabzon-Kırım-Kiev-Moskova-Minsk örneğinde nasıl etkili olduğunu herkes görmektedir. Şehirlerin ticari, kültürel ilişkileri, ülkelerin doğal ilişkilerini sembolize etmektedir.

Tek Allahlı dinlerin de, felsefi dinlerin de, Dede Korkut’un da, Sasunlu Davit’in de, Narekasi’nin de, Nizami’nin de, Mevlana’nın da, Rustavelli’nin de, Şekspir’in de, Leonardo da Vinci’nin de, Servantes’in de, Seyatnova’nın da, Dostoyevski ve Tolstoy’un da dedikleri gerçek barış, dostluk, hoşgörü, mutluluk ve insanlıktır.

İnsanlığın beş bin yıllık dinî değerlerinden, edebi, felsefi servetinden kaçmak imkânsızdır. Enkvizisyonlar, soykırımlar, asim-

lasyonlar, adil olmayan savaşlar, münakaşalar gelip geçer. Onların tarihe bıraktığı dersler ise her zaman yaşar ve bir örnek teşkil eder. İnsanlığın büyük yolu böyledir.

Hz. Peygamberimizin “Yalancı bizden değildir.” sözünü hatırlatmak yerinde olur. Bu gerçek Müslüman için de Hristiyan için de doğrudur.

Dünyanın devletçilik tarihi, devlet kültürü ve geleneği olan, bir ifadeyle efendi olan milletlerinin sayısı pek fazla değildir. Efendi olmak politik, ekonomik, kültürel güç demektir. Efendilik, ötekileştirmeyi sevmemek, bu ayrımcılığı kabullenmemektir.

Bu sözlere bir şey ilave etmek gerekirse, o da belgelerin kendisidir, belgelerin söylediği gerçektir.

Çok uzak geçmişte yaşanmış genetik bir travma insanın hayatında önemli kırılmalar, sarsıntılar oluşturduğu gibi halklarda da herhangi bir savaş ve sosyal depremden sonra o travmaların yarattığı psikolojik takıntı, olağanüstü kin, nefret, acımasızlık daima kendini göstermektedir. Toplum bilincinin ve bilinçaltının derinliğindeki travma asırlar boyunca yaşama ve etki yapma gücündedir. Her halk bu travmaların ağrılarını yaşar. Biz psikoanalitik araştırma yapma düşüncesinde değiliz. Toplum mühendisliği de yapmak istemiyoruz. Söylemek istediğimiz derdin derde ilaç olacağıdır. Dert derdi içinde eritebilir. Onu başka mecralara da yönlendirebilir. Bizce ağrıları, dertleri unutturmak ve tedavi etmek için önce inceden inceye araştırmalar yapılmalıdır. Teşhis edilmiş hastalığın ilacını bulmak da kolaydır. Karşılıklı kırıma, bir başka deyişle mukateleye uğramak, sosyal, genetik travmalar doğurabilir. Savaşın da felaketin de doğurduğu sosyal hastalıkların tedavisi, dünya insanların hoşgörüsü, saygısı ve sevgisi ile gerçekleşebilir. Derin kültür ilişkileri, ortak manevi değerlerle beraber, ortak çıkarlar, ticaret ve ekonomi de daha mutlu gelecek için mücadelede insanları birbirine bağlayabilir. Bu bakımdan Dağlık Karabağ'da veya Kars-

Nahçıvan'da Dubai'ye benzer ortak dünya pazarının kurulması da barış temellerinin atılması yolunda başarılı olabilir. Ermenilerin uzun yıllar boyunca maşaya dönüştürülmesi bu son yüzyılın doğurduğu bir bela değildir. Uzun yılların iç tepkileri, dışavurumları, agresiflikle, zavallılığın psikolojik karışımıdır. Azap çekmiş millet kompleksiyle büyük Ermenistan kompleksi hem çok uzak hem de çok yakın komplekslerdir. Ortak felaketi benimsemek kendi adına yazmak ve onunla bir güç oluşturduğunu düşünmek ihtirası, Ermeni halkı için gelecekte felaketler doğuracağı kesindir. Biz bu felaketin de ilacının saygı, sevgi, karşılıklı anlaşma olduğuna inanıyoruz. Söylenenlerin “Hasta Ermeni Halkı” veya “Ermeni Hastalığı” sendromu olarak algılanması kökten yanlıştır. Tarihte başlayıp tarihte biten” sosyal-psikolojik hastalıkları” bir halka atfetmek yanlıştır. Tek Allahlı bakış açısı da insanlık felsefesi de bu tür suçlamaları reddediyor. Faşizm, Alman-İtalyan halklarının aşırı milliyetçi Sırp kesimlerinin saldırganlığı da geçici sosyal hastalıklar türündendir. Biz Sözde Soykırım iddialarının da abartılmasının geçici olacağına inanıyoruz.

Ermenilerle Azerbaycan arasındaki savaşın galibi kim, mağlubu kim, sorusu bu ağır münakaşanın can damarı sayılabilir.

Eğer zafer mutluluksa Ermeniler asla mutlu değildir. Bizce bu savaşın iki yenilen mağduru var: Ermeniler ve Azerbaycan Türkleridir. Bu savaşın galibi büyük güçlerdir: Rusya ve ABD. Stratejik ve ekonomik menfaatlerini gerçekleştiren ve çözüm yollarını kilitleyen iki büyük güçler. Bu acı savaşın mahrumları ve mağdurları olan Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler bu gerçeği anlamadıkça barış yolları açılmayacaktır.

İnsan kendinin ördüğü duvarlarla kendini hapsediyorsa sonra da bu yıkılan duvarların altında kalıyorsa suç insanın kendisindedir.

Zaferler her zaman şerefli olmadığı gibi yenilgiler de her zaman şerefsiz değildir.

İnsanlara iş, aş, aşk, kuruculuk, yaratıcılık getirmeyen zafer beş kuruş etmez.

Tarihin ve insanlığın attığı her şey şerefli ve ebedidir.

Büyük güçlerin oynadığı oyunlarda galip-mağlup kavramları görecelidir.

Dikkat ederseniz, ilk önce biz sohbetimize (aslında her kitap bir sohbetir) tarih, kültür ortaklığı başladık. “Kafkas evi”nin önemini vurguladık. Din, dil, medeniyet dostluğundan mihriban komşuluktan bahsettik. Sonra husumetin, akıtılan kanların belgelerini sunduk sizlere. Burada bir zıtlığın, paradoksun olduğunu itiraf ediyoruz. Bunu da göstermeden geçemiyoruz. Belgeler davalar için değil olumlu düşünceler, arzular, gelecek ve insanlık için önemlidir.

Çelişkili görülen bu manzara tarihimizin olduğu kadar günümüzün de bir gerçeğidir. Felaketlerin belgeleri düşmanlıklar, nefret ve kin için değil, gelecek kardeşlik, dostluk, mutluluk içindir. Ağrı ölümün değil, yaşamın çağrışımdır. Seçim yalnız ve yalnız sağduyu ve barıştır.

Azerbaycanlı genç gazeteci yazar Ferit Mirzayev “Ermenifobi” adlı yazısında ilginç bir noktaya değinmektedir. O şöyle yazar:

“Ermeni asıllı yazar Hrant Matevosyan’ın Karabağ sorunu, daha doğrusu iki halkın anlamsız çekişmesi ile ilgili görüşlerini okurken alkışlamaktan başka seçeneğim kalmamıştı.

Matevosyan’ın bu husustaki görüşlerini beraber gözden geçirelim.

Biz Ermeniler, Azerbaycanlıların acı ve ıstıraplarını hissedemiyoruz, onlar da benzer bir atmosfer içerisinde, Ermenilerin acı ve ıstıraplarını hissedemiyorlar, yani söz konusu halklar kendileri ile ilgili konuşuyorlar ve uygun olarak her iki taraf bu şekilde kendisini daha iyi hissediyor, kendi ülkesini iyilik ülkesi olarak görüyor, karşı tarafı ise kötülükler ül-

kesi ve orada yaşayanları kötü, vahşi, barbar olarak kabul ediyor, işte tüm belalarımızın kaynağı budur.

Ermenifobi hastalığına yakalananların kulağında bu sözler bir garip yankılanabilir. Hatta belki de mızıkçı çocuklar gibi “bana ne, bana ne” diye ona söylenenleri duymazdan gelir. Bu bağlamda Franz Kafka’nın “Çin Seddi’nin İnşasında” hikâyesi derhal kafamda canlandı. Azerbaycan’da yönetimde olan Ermenistan doğumlu Azerbaycan Türklerinin ve Ermenistan’da yönetimde olan Azerbaycan doğumlu Ermenilerin Dağlık Karabağ politikasını kısaca gözden geçirdiğinizde, söz konusu rejimler Kafka’nın hikâyesindeki gibi kendilerine has bir “Çin Seddi” inşa etmekte. İlham Aliyev’in konuşmalarında da itiraf ettiği gibi, eli Azerbaycan halkının kanına bulanmış Serj Sarkisyan, Erivan’da kıyameti kopararak “Levon Ter Petrosyan’ın yönetime gelmesine izin vermeyin, Petrosyan gelir gelmez Dağlık Karabağ’ı Azerbaycan’a iade edecek. Petrosyan bir Türk sempatanıdır vb.” demiştir.

2008 yılında Erivan’da gerçekleşen ayaklanma öncesi bizim askerler her nedense ateşkesi ihlallerini sıklaştırmışlardı. Bu durum da doğal olarak Azerbaycan doğumlu Sarkisyan’ın işine gelmekteydi. Halka dikkatli olun, beni devirseniz Azerbaycan ordusu Şuşa’da yerleşecek şekilde imalı konuşmalarda bulunmaktaydı veyahut aksine Azerbaycan yönetimi de benzer tehditlerle, şantajlarla halkı sükûnete davet etmekteydi.

Dağlık Karabağ’ın şimdiki muhalefet döneminde kaybedildiği gerçeğini gündemde tutan iktidar muhalefetin yeniden iktidar olmasıyla dağlık Karabağ’ın resmen kaybedileceğini her fırsatta altını çizmektedir. Dağlık Karabağ’ı bir koz olarak kullanan her iki ülke iktidarlarının bu ve diğer bağlamda bir hayli ortak yönleri bulunmaktadır. Seçimlerde hile ve sahtekârlık, otoriter yönetim sistemi, rüşvet, tekelcilik, işsizlik, yolsuzluk vb. örnekler verebiliriz.

Şimdilik kazanan taraflar şu anki iktidarlar. İktidarlarının ömrünü uzatmaya çalışan iktidar sahipleri karlı dağ yamaçlarında kayıyor, hipodromlarda at yarışları seyrederek sorunu çözme çabası içerisinde, fakat faydasız. Kuzey meslektaşlarının düzenlediği görüşmelerde sıcak görüntüler sergileyen düşmanlar vatana döndüklerinde birer ejderhaya dönüşerek ağızlarından ateş fışkırtıyorlar. Bir silahı bırakıp diğerini alarak savaş hazırlıkları yapıyorlar. Yine de elde var sıfır.

Gel gör ki, bu rejimler tarafından ezilen halklar sus pus oturmuyorlar, birbirilerine olan karşılıklı nefretlerini saklamak yerine tam aksine söz konusu nefreti her fırsatta sergilemekten büyük zevk almaktalar. Bu şarkı kime ait, bu yemek kime ait meselesi yüzünden kan akıtmaya emir bekleyen asker gibi hazıroldalar. Geçtiğimiz günlerde Azerbaycanlı şarkıcı Aybeniz Haşimova'nın kızı Aynışan Kuliyeva uluslararası etkinliklerin birinde katıldığı yarışmada, yarışmacılardan Ermeni asıllı birisiyle fotoğraf çekirmiş. Samuel Conson'un güzel bir dille tarif ettiği "vatanseverler" kıyameti kopardılar. Vay efendim, meğer Aynışan, Ermeni'yle aynı fotoğrafı paylaşmakla Dağlık Karabağ'ı Ermenilere peşkeş çekmiş. Yahu Aynışan kim ki? Şarkıcı olma yolunda yeni adımlar atmaya başlayan küçük bir kız. Ne suç işlemiş? Çıkıp da Karabağ, Ermenilerin mi demiş? Oysa Azerbaycan'ın Tarım Bakanı doğduğu Ermenistan'ı basına kapalı olarak ziyaret ettiğinde, doğduğu köyü gezip dolaştığında, söz konusu "vatanseverlerin" sesini duymadık her nedense. A. Gukasyan'ın mikrofonunu düzelterken Azerbaycan'ın eski Kültür Bakanı Polat Bülbüloğlu'na da gözünün üstünde kaş var diyen cesaretli birisi bulunamadı. Oysa Gazeteci Eynulla Fetullayev'in Gugasyan'la çekilen fotoğrafı tüm iktidar yanlısı görsel ve yazılı medyada kıyametleri kopardı. Bunun bir açıklaması vardır elbet-Ermeni düşmanlığı perdesi altında iktidarın rakiplerine çamur atması.

Azerbaycan halkının ve Ermeni halkının Güney Kafkaslarda bir arada yaşamaktan

başka çareleri yok. 71 yıl bir arada yaşayan halkların arasındaki soğukluğa kuzeyden esen sert rüzgârların neden olduğu bizlerde şüphe doğurmamalıdır. Karabağ sorunu ile ilgili görüşmelerde devlet temsilcisi olarak katılan Vefa Guluzade görüşmeler sonrası halktan müjde isteyerek sorunun neredeyse çözüldüğünü söylemekteydi. Fakat görülen şu ki ne savaş ne de barış seçeneği sorunun çözümü ile ilgili sonuca yaklaştırmamaktadır.

Hiç kimse bizden şimdiye kadar verdiğimiz şehitleri unutmamızı isteyemez. Hiç kimse Hocalı faciasını hafızalarımızdan silmeyi isteyemez. Unutmamalıyız, fakat affetmeliyiz, politik nezaket, çağdaş duruş sergilemeliyiz. Yönetimi bir merkezde toplayarak tekelleştiren iktidar söz konusu tekelliği Karabağ sorununun çözümünde de yansıtmaktadır. Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanından başka hiç kimse sorunun çözümü ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalardan haberdar değildir. Hatta durum o kadar vahim ki, artık Dağlık Karabağ'ın Müslüman (Azerbaycan Türkü) halkı temsilci başkanı da halk tarafından değil, Cumhurbaşkanlığı tarafından atanmaktadır.

O zaman halkın omuzlarına düşen yük ne? Sözde vatansever gözükmek mi?"

Ermenistan'da yüz yıldır yaşanan, ideolojileşen türkfobi, bir başka deyişle Türk düşmanlığı, bir madalyonun arka yüzünden başka bir şey değildir.

Göründüğü gibi Azerbaycan yazarlarının, genç neslin probleme bakışı değişmiştir. Bizce bu yönde değişimler Azerbaycan ve Ermenistan'da yaygınlık kazanırsa çözüm yolu gerçek platform merkezli olacaktır.

Burada bir meseleye daha değinmeden son sözümü bitirmek istemiyorum.

Ermenistan Cumhurbaşkanı S. Sarkisyan'ın bu yakınlarda Ermeni gençlerine söylediği sözlere dikkat edelim.

(9) Bk. Ferit Mirzayev, Ermenifobi, www.qafqasinfo.az 05.08.2011.

“Siz şu anda Karabağ’ı teslim aldınız bizden, biz ölüp gideceğiz, Ağrı’yı da siz hallededeceksiniz” Böyle bir mantık olur mu, böyle bir anlayış, böyle bir istikamet, böyle bir ufuk gençliğe verilir mi? Bu ne demektir? “Ermenistan Türkiye ile ey gençler, bundan sonra istediği gibi istediği şekilde bir savaş da gelebilir.” Bunların hepsini reddediyoruz, böyle bir devlet adamlığı, böyle bir diploması olmaz. Sarkisyan burada çok ciddi bir yanlış yapmıştır, tarihi bir yanlışın altını bizzat kendisi tescilleyerek çizmiştir. Özür dilemesi lazım ve bu yanlışından dönmesi lazım.”

Onun bu sözlerini Türkiye’nin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan sert şekilde şu şekilde değerlendirdi:

“Bu bir devlet adamlığına veya bir Cumhurbaşkanına yakışan bir ifade tarzı değildir, bir yaklaşım tarzı değildir. Gerçek kuşakları, yeni nesilleri kin ve nefretle donatmak, devlet adamlığına yakışmaz. Burada Sarkisyan’ın yaptığı bir tahriktir. Kin ve nefretle kendi gençliğini donatma gayetidir. Dolayısıyla Ermenistan gençliğinin geleceği ne olacaktır? Bu gidişle karanlık olacaktır. Bu olaylara hep bu karanlık gözlükle bakacaktır. Şunu kesinlikle bilmeleri gerekir, şu anda Yukarı Karabağ’da bir işgal vardır ve işgalci olanlar bellidir. Bunu zaten biz söylemiyoruz. Birleşmiş Milletler de söylüyor, tescilli de. Bunun çözümü gerekir.”¹⁰

Bu sözlere yorum getirmeye ihtiyaç yoktur.

Normal mantık standartlarının dışında kalan “Ermeni meselesi” veya “sözde Ermeni soykırımı” iddiaları da büyük güçlerin dünyada oynadığı oyunların bir parçasıdır. Asıl gerçek, bu oyunların bozulması, hakikatin su yüzüne çıkmasıdır. Böyle bir aydınlanma durumu Türkleri de Ermenileri de barışa yönlendirecektir.

Türkiye’nin gazetecisi ve fikir adamlarından Murat Belge’nin 1990 yılının 21 Nisanında Erivan’da sözde Ermeni soykırımının

90. yılı anısına düzenlenen “Ekstremal Güç, Ekstremal Meydan Okuma: İnsan Hakları ve Soykırım” Uluslararası toplantısında söylediği “Ben, 1915 Ermeni soykırımı için sorumlu değilim, fakat ben bunun Türkiye tarafından kabul edilmesinden sorumluyum.”¹¹ Ermenileri tatmin eden açıklamasını yadırgamamak imkânsızdır.

Elbette ki bu entelektüel açıklama Ermenileri fazlasıyla tatmin etmemiştir. Zira gerçeği yansıtmamıştır. Sorumluluk yalnız Türklere ait değildir. Bu tarihi sorumluluğun Türk kadar da Ermeni de taşımaktadır. Eğer özür dilenecekse her iki taraf birbirinden özür dilemelidir. Sorumluluk paylaşılabilirse tarihin suları durulabilir.

Nedense N. Hovanisyan, başka Ermeni ideologları, Türkiye’nin liberalleri de bu münakaşadan söz ederken Ermenileri 1905, 1918, 1948, 1988-93 yıllarında Azerbaycan’ın kuzeyinde ve güneyinde Ermenilerin yaptığı trajedileri unutuyorlar.

Bir millete ayrı ayrı coğrafyalarda yapılan mezalim ve felaket, bir bütün olarak ele alınmalıdır. Meselenin şaşkıncı tarafı odur ki sanki bu felaketi türetmiş büyük güçler suçsuzdur ve sanki bu Ermeniler o zamanın Ermenileri, bu Türkler o zamanın Türkleri değillermiş.

Ermeni-Türk ilişkilerinin bir başka gizli tarafı vardır. Ancak genellikle Avrupa ve Rusya’da bunun üzerinde durulmuyor. Olup bitenler gizli tutuluyor.

Bu perdeler kalkmayınca olayları aydınlığa kavuşturmak da zor olacaktır.

İnsanlığın beş bin yıllık dini değerlerinden, edebi, felsefi servetinden kaçmak, saklanmak imkânsızdır. Soykırımlar, asimilasyonlar, adil olmayan savaşlar, münakaşalar bir günde başladığı gibi biter. Onların tarihte bıraktığı dersler ise her zaman yaşar ve bir örnek teşkil eder. İnsanlığın yolu böyledir.

(10) Taraf gazetesi, 28.07.2011.

(11) N. Hovanisyan, age. s. 11.

Bu bağlamda Hz. Peygamberimizin “Aldatan bizden değildir.” sözünü hatırlatmak yerinde olurdu. Bu gerçek Müslüman için de Hıristiyan için de aynıdır.

Dünyanın devletçilik tarihi, devlet kültürü ve geleneği olan, bir ifadeyle efendi olan milletlerinin sayısı pek fazla değildir. Efendi olmak politik, ekonomik, kültürel güç demektir. Efendilik, ötekileştirmeyi sevmemek, bu ayrımcılığı kabullenmemektir.

Türkler fetih sırasında birlikte yaşadıkları milletleri ne dışlamış, ne de hor görmüşlerdir. Fakat ötekileştirmedeği bu milletler zaman zaman Türkün başına bela olmuştur: Yakın Doğuda da, Balkanlarda da, Kafkaslarda da. Ermeniler de Türklerin ötekileştirmedeği milletlerdendi. Sadakati ile sanatı, mesleği ile eğitimi ile kıskartılan, oynatılan, maşa olarak kullanılan Ermenilerin en büyük trajedisi onların kendi kendilerine yaptıklarıdır.

2015 yılı sözde Ermeni soykırımının yüzyıllığı değil, yüz yıl süren fesadın, çekişmenin, yalan üzerine kurulmuş stratejilerin, palavraların, dağılmasının, yok olmasının, tarihten insanlığın yüz karası olarak silinmesinin bayramı olarak kutlanacağına inanıyoruz.

Tarihteki kardeş, komşu savaşları er geç tarihin kendisine gömülmüştür. Avrupa’da süregelen 30 yıllık 100 yıllık savaşlar bugünkü çağdaş Avrupa birliği ile sonuçlanmıştır. Milyonlarca insanın ölümü, Rusya ve Almanya’nın çağdaş ilişkilerini, dostluğunu engelleyemedi. Japonya’ya iki atom bombası atarak yüzbinlerce insanı, medeniyeti küle çeviren ABD ile Japonya her türlü işbirliği gerçekleştiren iki kardeş ülke durumundadır.

Kafkaslarda da böyle bir barışın ve kültür birliğinin - “Kafkas evi”nin olması yüzyıllardan süregelen doğal bir arzunun gerçekleşmesi demektir. Bundan dolayıdır ki biz kitabı “Kafkasya Evi” adı altında ayrı bir bölüm vermeye uygun gördük.

Ermeni halkı iyi bilir ki, işlemediği, kullanmadığı toprak onun değildir. Mayınlanmış, uyuşturucu tarlasına dönüştürülmüş,

yakılmış toprağın Ermeni halkına ne faydası olabilir ki.

Başkasına ait toprağa sahiplenmek ebedi savaş ve korku kaynağıdır. Şunu da unutmamalıyız ki şimdi dünyada top tüfek savaşları bitme sürecine girmiştir. Şimdi dünyada gıda, tarım, su savaşının başlaması göz önünde bulundurulursa Azerbaycan’a ait bereketli toprakların %20’nin Rus ordusunun yardımı ve işbirlikçiliği ile işgal altında tutulması yalnız Azerbaycan Türklerine karşı değil, tüm insanlığa karşı işlenmiş suçtur. Demokratik dünyanın bu felaketi görmezden gelmesi adaletsizlikten başka bir şey değildir. Ve bu adaletsizliğin bir gün mutlak biteceğine inanıyoruz.

... Akillerin, kanat önderlerinin, aksakalların, yazarların, bilim ve sanat adamlarının devamlı istişaresi, diyalogu, halk diplomasisinin geniş imkânları kamuoyu faaliyetleri, bu kör düğümü çözmekte faydalı olabilir.

Dünyanın ünlü barış elçileri ve sanat, bilim adamları bu barışı sağlamak için bir an önce faaliyete geçmeli, kanayan yaraları, akan kanları, gözyaşlarını durdurmak için çaba göstermelidirler.

Ve bu yol tıkanamaz, mantığı yalnız Kafkaslara değil, bütün dünyayı rahatsız etmelidir.

Aynen dünkü Bosna’da, bugünkü Filistin’deki yaşanan acı gibi. Kofi Annan’ın “Dünyanın bir parçasında açlık, sefalet var ise, yaralardan kan akıyorsa dünya bir bütün olara mutlu olamaz.” sözleri büyük bir gerçeğin ifadesidir.

1915 olaylarından sonra 3 nesil değişmiştir. Azerbaycan bu trajediyi defalarca yaşamıştır. Sözde zafer kazanmış Ermeniler, mutlu olamamış, çağdaş dünya değerlerinden yoksun kalmışlar. Çağdaş dünya değerlerinden uzak kalmıştır. Büyüteçle bu trajedinin bir tarafını büyütüp de diğer tarafını görmezlikten gelmek Türkün de Ermeni’nin de çare yollarını tıkamaktadır. “Sözde felaket yaşamış milletin” “büyük Ermenistan” iddialarını

tarihin paradoksuna, çelişmesine dönüştürmek gerçeklik duygusunu, rasyonel yaklaşımı kaybetmekten başka bir şey değildir.

... Kendini tarihine hapis etmekle tarihini sevmek başka başka şeylerdir. Vatanın tarihini bilmeden, kalben sevmeden yarını inşa etmek mümkün değildir. Fakat kendini tarihe hapis etmekle, uydurulmuş mitlere tapınmakla, trajedi edebiyatı uydurmakla, nefretin üzerine hoşgörölü, sevgi dolu çağdaş insan yetiştirmek bir araya sığmaz.

Bir Türk veya Ermeni gencinin dünyaya açılması komşularıyla her türlü ekonomik, bilimsel, kültürel ilişkiler içinde olması güçlü ve mutlu Azerbaycan'ın veya Ermenistan'ın temel taşı olabilir. Mutluluk, saadet, insanı ve dünya hayatını sevmekten iyi komşuluktan, imandan, şükran duygularından, omuz omuza yaşamaktan ve çalışmaktan geçer.

Hiç tesadüfi değildir ki, 1905 yılında Ermeni-Türk çatışması ortaya çıktığı, ilk trajedilerin yaşandığı zamanda ünlü Azerbaycan şairi M. A. Sabir "Beynelmilel" şiirini yazmış, bu münakaşayı körükleyenleri iblis olarak adlandırmış, C. Memmetkuluzade "Kemençe" dramında bu tarihi dostluğun temelini, psikolojik yanlarını edebi bir biçimde canlandırmıştır.

Aynı fikri ve duyguları aynı içtenlikle H. Tumanyan, H. Abovyan, A. İshakyan... da ifade etmiştir. Tarihten, hafızalardan diken değil, gülü koparmak, külü değil, ateşi almak insanların kurtuluş, hilas yolu ise, bu gerçeği Ermeni de, Türk de derinden derine anlamalı, bu doğrultuda geleceğe yol almalıdır.

Bunu da vurgulamak gerekir ki Sovyet ideoloji sisteminde sözde Ermeni soykırımı propagandası, özellikle 20-30-40'lı yıllarda azalmış, Sovyetler Birliği içinde bütünlüğü sağlamak için resmi düşmanlık siyasetinden çekinilmiştir. Bu tez, ayrıca incelenmeli, bütün faktörler dikkate alınmalıdır. Mesela 20'li yıllarda Lenin-Atatürk dostluğu ve yakınlaşmaları anti-empyralist mücadelenin birleştirici makamları Sovyetlerin Kafkaslarda Er-

meni devletini kurduktan sonra, sözde Ermeni soykırım planlarının arka planda kaldığını vurgulamak gerekir. 40'lı yılların sonlarında Ermenistan arazisinden Azerbaycan Türklerinin göçe mecbur edilmesi siyasetini, Türkiye'ye karşı 30-40'lı yıllarda başlanan propaganda savaşını, Ermenistan'ın Türkiye'den toprak taleplerini, Sovyet devleti önderlerinden A. Mikoyan'ın Ermeni merkezli gizli siyaset sisteminden ayrı düşünmek olmaz. Bu meseleleri tarihçi alim C. Hasanlı objektif bir şekilde araştırmış ve ortaya önemli tespitler çıkarmıştır.¹²

Bu meseleden bahsederken bir faktörü unutmamalıyız. Sovyet devrinde Eri- van yakınlarında Eçmiyedzin'de soykırım abide kompleksi dikilmiş, sinsî bir şekilde anti-Türk ve anti-Türkiye siyaseti sürdürülmüştür. Bu gizli ve açık faaliyet 50-60-70-80'li yıllarda devam ettirilmiştir. Hiç tesadüf değildir ki Azerbaycan'ın hem Ermenilerin hem Azerbaycan Türklerinin birlikte yaşadığı Dağlık Karabağ bölgesinde başlayan ilk itiraz ve mitingler Sovyet sisteminin hazırladığı bir plandı.

Diğer yönden bakacak olursak Dağlık Karabağ olayları, Sovyetler Birliği'nin dağılması için Sovyetlerin içinde ve dışında hazırlanmış planın önemli bir parçasıydı. Buna göre de Ermeni meselesi de, Dağlık Karabağ olayları da bir bütünlük içinde ele alınmalı ve analiz edilmelidir. Sovyet-Batı ilişkili çevreler, Ermeni diasporası, bir sistem olarak alınıp araştırılırsa yakın tarihin bu büyük münakaşası objektif şekilde aydınlığa kavuşturulur.

Avrupa Birliği sınırlarının Güney Kafkasya'ı kendi içine almasının, Türkiye-Azerbaycan-Ermenistan sorunlarının sonu olacağına dair inancımız büyüktür. Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya'da yalnız sosyal, ekonomik dengeleri değil sosyal psikolojisi, politik yaklaşımı, demokrasi karşıtı önyargıları da ortadan kaldıracığına eminiz. Bu yolda büyük mesafe kat etmiş Türkiye'nin otoritesi,

(12) Вк. Вк. Дж. Гасанлы. Русская революция и Азербайджан (трудный путь к независимости 1917-1920), Москва, 2011, 408-428. (Dj.Gasanlı. Russkayarevolutsiya i Azerbaydjan (trudny put` k nezavisimosti 1917 - 1920) Moskva, 2011)

tutumu, rolü ve girişimleri büyük önem taşımaktadır.

Bu süreci engelleyebilecek başlıca güç yine de Rusya'dır. Rusya'nın demokrasiye aykırı politik tutumu, güç ve baskıya dayanan stratejileri, Avrupa Birliği'nin başarısız alternatifleri olarak küreselleşen dünya konjunktürlerinin zıddıdır. Rusya'da yaşanan ve yaşanacak olan demokrasi hareketlerinin, bunun yanında sosyo-ekonomik ve kültürel sürecin komşu ülkeler ve bölge politikasına etkilerinin, parametreleri de değiştireceği kuşkusuzdur.

Avrupa Birliği'nin ve ABD'nin çözüm yolundaki faaliyetlerinin kapsamlı, çok yönlü ve etkin olmasına fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır.

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında oluşan bu yeni eğitim sistemi gelecek kuvvetlerin yerleştirme biçimini, ideolojik stratejiyi ve taktiği belirlemek bakımından önemlidir. Burada Ermeni meselesinin altı çizilmelidir.

...Bir zamanlar Dağlık Karabağ adlı "siyasi kilitlenme"nin şifresinin çözümü Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin elindeydi. 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldı. Onun yerini Rusya Federasyonu ve ayrı-ayrı Cumhuriyetler aldı. Sovyetler Birliği dağılsa da politik, ekonomik, diplomatik baskı, etki altında tutma, "otorite bölgesi" muamelesi devam etti. Bu Post Sovyet sistem, Putin rejimi zamanında daha da "ileriye" gitti.

Politik formatı Birleşik Devletler Birliği olarak adlandırılrsa da bu sistem Rusya'nın egemenliğini korumaktan başka bir şey değildi.

Ermenistan Parlamentosu'nda silahlı müdahale ile sonuçlanmış olaylar, sözde Dağlık Karabağ Devleti ile bağlı gerçekleştirilen oyunlar, Ermenistan'ın Rusya tarafından silahlandırılması, Erivan yakınlarında eski nükleer santralin yalnız Ermenistan için değil, bütün bölge ülkeleri için tehlike kaynağı olarak kalması, Azerbaycan'da Rusya tarafından yönetilen Gabele Radar İstasyonu Askeri

Üssü'nün varlığı, enerji yollarının belirlenmesinde özellikle Nabucco Anlaşması ile ilgili tartışmalar; Rusya'nın hala devam eden bölgesel otoritesini göstermektedir.

Sorunun çözümünde ABD ve AB ülkelerinin arabuluculuk davranışı bu şifrenin çözümünde iştirak eden kuvvetlerin olduğunu göstermektedir. AB Minsk grubunun etkin olmayan faaliyeti Azerbaycan ve Ermenistan da dâhil olmak üzere şifre anahtarının en az beş yere ayrıldığını göstermektedir. Burada Türkiye'nin, İran'ın ve İsrail'in rolünü görmezlikten gelmek olmaz. Her zaman Azerbaycan'ın yanında var olan tek ülke Türkiye'dir.

...Yazar Hrant Matevosyan, yaşadığı yıllarda demeçlerinin birinde açık bir şekilde "Milletimin gözü bulandı ve ben bu gözü bulanık millete bakamıyorum." demiştir. Kendi milletini seven ve o millettten hiç bir şey temenni etmeyen yazar, sayısı belli olan Ermeni halkını sayısı bilinmeyen Türk halkıyla düşünman olarak görmek istemiyor.

"Ben annemi yazıyorum. Benim anamdan daha çok azap çeken kimse yok. Ben onun azaplarını yazıyorum." diyen H. Matevosyan, yaşananları düşmanca değil; kurtarma, ümit, yaşam hakkı olarak anlamlandırıyor. Ruslara ve Farslara göre işgale uğramış Azerbaycan'ın her köyüne bir Ermeni yerleştirseniz yine Ermeni sayısı yetmez. Hazırda Ermenistan Cumhuriyeti'nde 2 milyondan biraz fazla nüfus yaşıyor. Türkiye'de bütün Ermeniler kaymakam, belediye başkanı, muhtar görevine atansa da yine Ermeni sayısı yeterli olmaz. Çünkü mesele nüfusta değil, demokratik değerlerde, insanların refahında, eğitim düzeyinde ve hukuk devletinde, hukukun üstünlüğündedir.

Bu bakımdan Ermenistan'ın da, Azerbaycan'ın da problemleri oldukça fazladır. Türkiye belli sancılar geçirse de, bu aşamaları başarıyla geride bırakmaya çalışmıştır. Model ülke olarak Türkiye, Azerbaycan için de, Ermenistan için de Avrasya ve Orta Doğu ülkeleri içinde örnek sayılmaktadır. Yaşanan

sancılara rağmen Türkiye'nin her bakımdan cazibe merkezi olması hiç kimsede kuşku doğurmamaktadır.

“...Yıllar geçecek, büyük sorunlar yaşıyan ve yaşayan Dağlık Karabağ problemi de çözüme kavuşacak. Bu bağlamda zavallı halkı maceraya itenler lanetle hatırlanacaktır. Sanatçı Ermeni yine elinde kalem kuyumculuğunu yapacak. Şairler şiirlerini yazacak. Ustalar, işçiler kendi işleriyle uğraşacaklar, evler inşa edecek, kemeçe, mey, tar çalacaklar. Türk müziği yine onları ağlatacak, İstanbul'u, Bakü'yü hatırlatacak. Amerika'ya, Avrupa'ya göç eden diasporaların “Büyük Ermenistan” hayalini kuranlar, küçük Ermenistan'da da hiç kalmayacak. Onlar Karabağ'da yaşamaya utanacaklar.”

İşte o zaman Hrant Matevosyan'ın kabirde kemikleri sızlayacak. Uzak memleketlerin, yurtların rüzgârları basit bir kabir taşının başı üstünden geçtikçe kendiyile o uzak memleketlerin, yurtların gözyaşları Hrant Matevosyan'ın vatani ve milleti için akıttığı bir damla gözyaşına karışacak...”

...Tarihin yüzlerce sorularına objektif cevap bulmak imkânsız. İster Ermenilerin, ister de Türklerin tarihinin karanlık sayfalarının tümü aydınlanmış mı?

Türkler Kafkaslara, Anadolu'ya, Balkanlara İdil boyuna ne zaman geldi? Belki hiç gelmediler ve bu bölgelerde hep vardılar, bu topraklarda doğmuşlardı.

Kültür tarihinde, devletçilik tarihinde Türkler neler yaptılar?

Ermeniler kimdir? Onlar ne zaman geldiler? Geldiler mi? Neden Ermenilerin kültür tarihi var, fakat devletçilik tarihi bu kadar solgun ve kısadır?

İslam'a kadarki Türklerin dili, kültürü, dini-inancı hangi özelliği taşımıştır? İslam'dan sonraki Türklerin tarihte rolü nedir?

Ermenilerin dinini, dilini, kültürünü koşullandıran özellikler nelerdir? Albanlar Türk müdür, Ermeni midir? Hıristiyanlığın

Türk, Kıpçak boyutları, kilise ve manastır farklılıkları Ermenilerin üstüne kondukları kültür mirası nelerdir? Kültür benimsemesi ve onun nedenleri Türk-Ermeni kültürünün ortaklığının nedenleri nelerdir?

Soruları artırmak ve yine kapsamını genişletmek mümkündür. Tarihe karışmış, ideolojiler politikalar yalanlar sübjektiflikler halen aydınlığa kavuşmamıştır. Tarihin üstünü örtmüş sis ve karanlığın tamamen kalkması zordur.

Tarihe yüklenmiş felsefeyi belirleyen güç ve kudrettir, kalem tutan ellerdir.

Tarih barışa, hukuka, beraberliğe, refaha, mutluluğa, insanlığa hizmet ederse gelecek de aydınlanmış olur.

Tarih savaşa hukuksuzluğa, mutsuzluğa, insanlık dışı çılgınlığa yol açarsa, gelecek de karanlıklar, belirsizlikler içinde olur.

Yükselen Türkiye'nin önüne geçmek isteyen güçler, dünya parlamentolarında 1915 Ermeni “soykırımını” kabul ettirmekle baskı unsuru oluşturmak çabası içerisindedirler. Fakat bu tavır uluslararası hukuka bir şey katmaz. Tarihçilerin, hukukçuların tartışabileceği problemleri siyasetçilerin tartışması çeşitli platformlarda ele alması aslında Ermeni diaspora faaliyetinin bir sonucudur ve asla çözüm yolu değildir.

Her türlü zıtlıklara, tarih boyu beslenen düşmanlıklara, körüklenen yalanlara, fitne fesatlara, büyük güçlerin oyunlarına rağmen biz insanlık gücünün, sağduyunun, demokrasinin, barış felsefesinin galip geleceğine inanıyoruz.

Bugünkü mücadele her an beklenen savaş havasına bürünmüştür. Ve yeterince gergindir, anlaşılabilir içindedir. Kesin olan bir şey var ki, Azerbaycan halkı ve Azerbaycan Türkleri kendi topraklarından vazgeçmeyecektir ve vazgeçemez de. Savaş veya barış sorusu hala cevapsızdır. Türkiye Ermenilerin toprak iddialarını kabul etmeyecek, kabul edemez de. Ermeni halkı da, Rusya baskısı

altında yaşayamaz, yaşamamalıdır. Ne kadar Ermenistan'ın Rusya destekli işgal, iddia ve yalan siyaseti devam ederse gerginlik ve savaş daima gündemde olacaktır. Yarın bu mücadelenin savaş meydanlarında gözyaşı ve kan içinde değil ekonomi, kültür, sanat, bilim, spor düzlemlerinde, platformlarında olması çağdaş dünyamızın gerçeği olarak ortaya çıkacaktır.

Anlaşma ve barış yolunda atılan her adım, bölge ve dünya barışı adına önemlidir. Bu anlaşma ve barış hakkında düşünmek, arayış içinde olmak, akan kanı durdurmak, yaraları sarmak, münakaşa taraflarını karşılıklı suçlamalardan, toprak ve tazminat iddialarından, işgal eylemlerinden ve süper devletlerin her türlü menfaat merkezli oyunlarından uzak olmasını benimsemekte ve talep etmektedir. Genellikle bu ağır probleme üç farklı açıdan yaklaşılmaktadır:

1-Tarih masası, arşiv belgeleri ve araştırmalarla münakaşanın çözümü;

2-Askeri müdahale ve savaş yolu;

3-Münakaşanın dondurulması ve "status quo" ve ateşkes durumu ile razılaşılması;

Akliselim ve rasyonel yaklaşım, münakaşanın çözümünü tarih masasına, bu masadaki tartışmaya, diyaloga, ekonomik ve kültürel işbirliğine, demokratik düşünce ve ilkelerle hukuk çerçevesinde çözüm yollarının aranmasına ve bulunmasına yönlendirmeyi talep etmektedir.

Bilim adamı olarak bizim düşüncemiz, çözüm yollarının tarih masasında aranıp bulunmasıdır.

Çözüm yolunun, çarelerin tükendiğini, bittiğini düşünmek son derece yanlıştır. Fakat her türlü çare ve ilaç sağduyudan, karşılıklı tavizden geçer. Bu anlamda biz, bu ağır problemin çözümü için aşağıdaki önlem ve adımları öneriyoruz:

- Bölgenin güçlü önderi Türkiye, güçlü, etkin ve demokratik Azerbaycan, işgal olunan bölgelerden geri çekilmiş, komşu ülkelerle

dostluk içinde olan demokratik Ermenistan ve onların politik, ekonomik, kültürel işbirliği konseptinin gerçekleşmesi yolunda adımların atılması, barışı tehdit eden her türlü engellerin ortadan kaldırılması, sınırların açılması;

- Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan ve boş iddialardan el çektikten sonra bölge devletleri ile işbirliği ve kültürel ilişkilerinin gerçekleştirilmesi bağlamında, Ermenistan'ın mevcut Avrasya enerji yollarına dahil edilmesi;

- Rusya'nın ve İran'ın bu problemin çözülmesindeki olumsuz etkisinin en aza indirilmesi ve onun tedricen Kafkasya'da baskı olarak kullandığı stratejiden uzaklaştırılması;

- Barış programının bütün yol ve usullerinden dünyada konfliktlerin çözülme örnek ve metotlarından istifade edilmesi ile yol haritasının hazırlanmasına ve gerçekleştirilmesine başlanması;

- ABD'nin ve AB ülkelerinin etkinliğinin artırılması, AB'ye girme yollarının hızlandırılması;

- İnternet yani sanal mücadelelere mükemmel şekilde hazırlanılması gerekmektedir;

- Dünyaya tarihi gerçeği olduğu gibi anlatmak, uluslararası kurumların ve sivil toplum örgütlerinin, kültür- sanat camiasını bu meselenin tarihi kökeni, nedenleri, müfredatıyla tanıştırap bilgilendirmek;

-Yüz yıl boyunca suçlamalara maruz kalan, toprak ve tazminat tehditlerini, uydurma Ermeni soykırımı iddialarını cevaplandırmak zorunda kalan Türkiye'nin yanı sıra 1905-1918 yıllarında soykırımı uğrayan, 1948'de Ermenistan'da tarihi topraklarından kovulan Azerbaycan Türklerinin 1988-90 yıllarında yeniden tehciye uğraması ve bir milyon insanın tarihi vatanından kovulması, Azerbaycan'ın yedi bölgesinin, Ermeniler tarafından Rusya desteğiyle işgali, barış için, demokratik ilkelerle, hukuki ilkelerle derin kökleri olan bu münakaşanın çözümü adına

baş sorunlardandır. Arkasında süper güçler olan bu münakaşanın askeri, politik çözümü oldukça zordur ama bu zorluk imkânsızlık teşkil etmemektedir. Temeli dış güçlerden gelen bu komplo karşılıklı taviz ve anlaşma ile çözülebilir.

-Tarihi gerçeklik barış yollarını kapatmamalıdır. Ön yargı, suçlama, iddia, savaş psikolojisi bertaraf edilmelidir. Edilmezse çözüm yollarının tıkanması kaçınılmazdır.

-Ermenistan'ın şimdiki ekonomik durumu ortadadır. İşsizliğin, sıkıntının, göçün doğurduğu bunalım ülkeyi vurmuştur. Bu problemlerden nemalanan Ermeni diasporası, problemin çözüm yollarını kapatmakla, aşırı milliyetçi sloganlarla, Ermeni halkını ve devletini aslında bir ölüm- kalım tehlikesine sokmuştur.

-Halkı “çıkılmaz sokağa” sokmak, o halkın talihiyle oynamaktır. Bu macera yolunu tarih defalarca ispat etmiştir. Yüz yıllık savaşların bile çözüm yolu bulunmuştur. Ermeni halkını düştüğü bu ağır bunalımdan çıkarmanın yolu, Azerbaycan'ın işgal ettiği topraklarından çekilmesi, Ermenilerin çoğunluk teşkil ettiği dağlık Karabağ'a, Azerbaycan dâhilinde en yüksek statünün verilmesi, Ermenistan'ın enerji yollarına dâhil edilmesi ve elbette ki karşılıklı ekonomik ve kültürel işbirliğidir. Ortak tarihi kültüre, ortak tarihi temele dayanan bu birlik modeli Türkiye ve Kafkas evi, Karadeniz ülkeleri işbirliği veya önerilen başka bir birlik içinde olabilir.

-Bu ortamın tarafları; Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan'ın yanında anlaşmazlığın anahtarı ve çözüm yolları elinde olan süper güçler; Rusya, ABD, başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB ülkeleri ve İran'dır. Çin bu münakaşada tarafsız görünse de önemli diplomatik etken kimliği unutulmamalıdır.

İslam Birliği ülkeleri özellikle Arap Birliği ülkeleri aktif şekilde olmasa da problemin çözümünde önemli rol oynayabilir. Asya, Güney Amerika ve Afrika devletleri uluslararası güç olarak önem taşımaktadır. Birleş-

miş Milletler Teşkilatı, AB ülkeleri ve başka uluslararası kurumların bu meselede mühim olabileceği dikkate alınmalıdır.

Bu doğrultuda gerçekleştirilen girişimlere karşı alınacak tepkileri anlayışla karşılamak ve bu uğurda oluşabilecek engellere karşı her türlü girişimleri sürdürmek başarılı sonuca ulaşmanın yegâne yoludur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 92 yıl önce söylediği şu sözler, günümüzün çözüm yolu için yeterince ibretlidir:

*“Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletinin gerçek çıkarlarından ziyade dünya kapitalistlerinin ekonomik çıkarlarına göre halledilmek istenen mesele, Kars Antlaşması'yla en doğru çözüm şeklini buldu. Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın dostluk bağları memnuniyetle tekrar kuruldu.”*¹³

Biz, aşağıdaki tedbirlerin gerçekleştirilmesini gerekli bulmaktayız:

1. Türkiye, Moskova, Bakü ve Tiflis arşiv ve kütüphanelerinden Ermeni meselesinin çözümüne yardımcı olacağına inandığımız yeni belgelerin derlenmesi ve sistemleştirilerek, Cumhurbaşkanlığına ve Başbakanlığa takdim edilmesi;
2. İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde Ermeni tarafında iştirak edebileceği uluslararası bir kongrenin düzenlenmesi;
3. Hocalı Soykırımını ve Sarıkamış'ın yüzüncü yıl dönümü dolayısıyla sempozyum düzenlenmesi;
4. Türkiye, Azerbaycan ve dünya medyasında problem ile ilgili yazıların ve bu konuda yeni kitap ve makalelerin yayımlanması.
5. Nisan ayının ortasında görülecek işlerin programının uzmanların müzakerelerinden sonra kesin sonuca bağlanması ve araştırma sürecinin bir an önce başlatılması.

(13) Mustafa Kemal Atatürk, 01.03.1922, TBMM Üçüncü Toplanma Açış Konuşması